

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PRIVATIZACIJA NA POLJSKEM: 1990 - 2000

Ljubljana, julij 2005

JAN GALA

IZJAVA

Študent **Jan GALA** izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom **dr. Tjaše REDEK**, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 18. 07. 2005

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. TRANZICIJA	2
2.1. Kriza v državah srednje in vzhodne Evrope in tranzicija.....	3
2.2. Poljska med tranzicijskimi državami	6
3. PRIVATIZACIJA NA POLJSKEM	15
3.1. Ekonomski in politični razlogi privatizacije	17
3.1.1. <i>Ekonomski razlogi</i>	17
3.1.2. <i>Politični razlogi</i>	18
3.2. Metode privatizacije	19
3.3. Prednosti in slabosti privatizacije.....	28
3.4. Omejitve privatizacije	31
4. UČINKOVITOST PRIVATIZACIJE NA POLJSKEM	32
5. SKLEP	36
LITERATURA	38
VIRI	39

1. UVOD

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja so se države v tranziciji spopadale s številnimi spremembami v vseh pogledih njihovega ekonomskega in političnega okolja. V bivših socialističnih državah je pojem tranzicija predstavljal na političnem področju prehod iz enopartijskega političnega sistema v večstrankarski parlamentarni sistem, na ekonomskem področju pa prehod iz centralno-planskega gospodarskega sistema v sistem tržnega gospodarstva. S preходом iz centralno-planskega sistema v tržni mehanizem delovanja gospodarstva so se politični in ekonomski strokovnjaki tranzicijskih držav soočali z izzivi transformacije. Tranzicija je na začetku zahtevala makroekonomsko stabilizacijo in vrsto institucionalnih reform. Vse komplementarne spremembe je bilo potrebno uveljaviti tako, da ni prihajalo do večjih ekonomskih motenj in omogočiti nekdanjim socialističnim državam zopet stabilno rast, tokrat v razmerah tržnega mehanizma.

Podjetja v tranzicijskih državah so bila v veliki meri v državni ali družbeni lasti, ki so proizvajala pod ravniho tehnološke učinkovitosti. Tako se je pojavila težnja po realokaciji virov sredstev proizvodnje iz manj produktivnih podjetij v državni ali družbeni lasti v privatna produktivnejša podjetja. Različni izhodiščni položaji držav pred pričetkom tranzicijskega procesa, različni načini privatizacij, različne finančne omejitve ter nekateri drugi omejitveni faktorji so vplivali na način in dolgotrajnost prestrukturiranja gospodarstev.

Namen diplomske naloge je predstaviti privatizacijo na Poljskem. V prvem delu diplomske naloge prikazujem transformacijo držav srednje in vzhodne Evrope ter Baltičkih držav. Podrobneje sem opisal tranzicijo na Poljskem. Opisal sem okoliščine v katerih se je nahajala Poljska, saj so le-te odločilno vplivale na potek tranzicije. Pri privatizaciji sem se omejil predvsem na uporabljene privatizacijske metode. Rezultate privatizacijskih metod sem primerjal in opisal njihove učinkovitosti. Diplomska naloga je razdeljena na tri poglavja.

V prvem poglavju opisujem izzive, s katerimi so se srečevale države srednje in vzhodne Evrope ter Baltičke države, s preходом iz centralno-planskega sistema v tržni mehanizem. Prikazujem kompleksnost tranzicije in navajam potrebne reforme za zagotovitev makroekonomske stabilnosti. Najprej prikazujem okoliščine, v katerih so se tranzicijske države nahajale pred procesom tranzicije. Opisujem nastanek krize v državah v tranziciji in ekonomske ter družbene spremembe, ki so za seboj potegnile različne strategije reform. Opisujem transformacijski program in njegove temeljne sestavine. Podrobneje opisujem čvrstejšo obliko hitrega prilagajanja, saj jo je izbrala večina tranzicijskih držav, med njimi tudi Poljska. Nato sem se osredotočil na Poljsko in njene specifične okoliščine napram ostalim državam v regiji. Predstavljam model tranzicije Poljske in komentiram nadaljnje potrebne reforme, ki naj bi jih Poljska na svoji tranzicijski poti še implementirala.

V drugem poglavju predstavljam okoliščine, ki so pripeljale do začetka privatizacije na Poljskem. Opisujem spremembe zakonov in postavljeni pravni okvir za zagotovitev učinkovitega prenosa lastninskih pravic. Prikazujem težave, s katerimi se je Poljska srečala pri procesu privatizacije, ter poudarim pomen manjših in novonastalih podjetij za rast privatnega sektorja. Predstavljam ekonomske in politične razloge, ki so zagovarjali privatno lastništvo. Kot glavni ekonomski razlog navajam motiviranje menedžmenta, kot glavni politični razlog pa zagotovitev neobrnljivosti procesa reform. Podrobneje opisujem metode privatizacije ter glavni metodi kapitalsko in likvidnostno privatizacijo tudi grafično ponazarjam. Poleg osnovnih dveh metod opisujem tudi nekatere druge metode: "pospešeno privatizacijo" (privatization express), sektorsko privatizacijo, privatizacijo preko prestrukturiranja, privatizacijo bank in zavarovalnic ter množično privatizacijo. Po opisu metod privatizacije sem predstavil še glavne prednosti in slabosti privatiziranja ter omejitve, ki so zavirale proces privatizacije.

V sklepnem poglavju opisujem najprej dejanske učinke implementiranih reform. Podrobneje prikazujem učinkovitost temeljnih privatizacijskih metod: kapitalske (posredne), likvidnostne (neposredne) in likvidacije insolventnih podjetij. Učinkovitosti posameznih metod med seboj primerjam in argumentiram s številskimi podatki. Uspešnost privatizacije prikazujem še z ustvarjanjem proračunskih dohodkov in prikazujem delež dohodkov prodaj državnega premoženja v državnem proračunu Poljske. Opisujem pomen novonastajajočega privatnega sektorja in sprejete ukrepe, za pospešitev upočasnjenega procesa privatizacije. Predstavim tudi pomen transformacije poljskega gospodarstva kot zgled ostalim državam v procesu tranzicije.

2. TRANZICIJA

Namen poglavja, ki je pred vami, je opisati izzive s katerimi so se srečevale države srednje in vzhodne Evrope ter Baltiške države, s prehodom iz centralno-planskega sistema v tržni mehanizem. V nadaljevanju prikazujem okoliščine, v katerih so se tranzicijske države nahajale pred procesom tranzicije. Opisujem nastanek krize v državah v tranziciji in ekonomske ter družbene spremembe, ki so za seboj potegnile različne strategije reform, potrebne za odpravo močno poslabšanih makroekonomskih kazalcev. Kritično ocenjujem izpeljavo reform in jih glede na implementacijo in učinke ocenjujem. Podrobneje predstavljam model tranzicije Poljske in komentiram nadaljnje potrebne reforme, ki naj bi jih Poljska na svoji tranzicijski poti še implementirala.

Tranzicija pomeni izziv tako za politične kot ekonomske strokovnjake zaradi specifičnosti, obsega ter kompleksnosti problematike. Predhodnih primerov, na katere bi se lahko opirali ni bilo in niso ustrezali stanju gospodarskih in političnih razmer socialističnih držav. Tranzicija

iz centralno-planskega sistema v tržni sistem zahteva makroekonomsko stabilizacijo in vrsto institucionalnih reform. Pomembni vidiki potrebnih institucionalnih sprememb so: ustvarjanje in razvoj trgov vključno s finančnimi trgi, zakonska ureditev in vzpostavitev lastninskih pravic, zakonodajne in politične spremembe privatizacije in prestrukturiranja. Teorije, s katerimi so bili še najbolj opremljeni svetovalci z zahodne Evrope so se nanašale predvsem na makroekonomsko stabilnost, vendar so le-te predpostavljale zgolj tržno okolje. Tako ni bilo moč predvideti, kakšen vpliv bodo imele reforme, izpeljane s pomočjo teh teorij, na gospodarstva držav srednje in vzhodne Evrope (v nadaljevanju SVE). Hkrati makroekonomska stabilizacija predstavlja le en vidik tranzicije. Zahtevnost tranzicije se kaže v dejstvu, da je potrebno vse komplementarne spremembe uveljaviti tako, da ne povzročijo večjih ekonomskih motenj. Politična podpora procesa tranzicije mora zagotoviti dosledno izvajanje reform, da ne bi prišlo do njihovega spreminjanja in izničevanja doseženih učinkov (Roland, 2000, str. 2).

V primeru transformacije držav SVE pojem tranzicija na političnem področju predstavlja prehod iz enopartijskega političnega sistema v večstrankarski parlamentarni sistem, na ekonomskem področju pa prehod iz centralno-planskega gospodarskega sistema v sistem tržnega gospodarstva.

2.1. Kriza v državah srednje in vzhodne Evrope in tranzicija

Socialistične države so s svojo idejo razvoja, ki je temeljila na centralnem planiranju in odsotnosti privatne lastnine, privedle do procesa povečevanja neprilagojenosti celotnega socialističnega bloka napram spreminjajoči svetovni rasti in trgovinskemu okolju (Bruno, 1993, str. 200).

Posledice neprilagojenosti so bile vidne sredi 70. let prejšnjega stoletja, ko so vse države SVE beležile ostro padanje stopnje rasti, v 80. letih pa so bile stopnje rasti v večini držav že negativne. Za države SVE velja, da so v preteklosti beležile daljše obdobje pozitivne stopnje rasti in relativno cenovno stabilnost, vendar so v 70. in 80. letih prešle v strukturno krizo, ki je bila posledica slabega odziva na zunanja šoka. Naftni šok in velik zunanji dolg sta z zapoznelim učinkom usodno vplivala na stopnjo rasti v državah SVE. Tako se je porušil celoten politični in ekonomski sestav držav. Po obdobju upočasnenih rasti so države stopile na pot tranzicije (Bruno, 1993, str. 201).

Strategije reform so se nanašale na vsebino, zaporedje implementiranja in hitrost reform. Pri določitvi osnovne strategije reform in specifičnih politik je posamezna tranzicijska država morala upoštevati svoje ekonomske okoliščine in politične omejitve tranzicije. Vsak transformacijski program je vseboval šest temeljnih sestavin. Mikro-liberalizacija se je pojavljala predvsem v odnosu do cen, v trgovini in vstopu na trg. Makro-stabilizacijo

povezujemo z inflacijo, javnimi financami in zunanjim dolgom. Sledijo strukturne spremembe, ki se nanašajo predvsem na privatizacijo in zunanjo trgovino. Nove tržne institucije so urejale trgovinske predpise, lastninske pravice ter kapitalski trg. Za temeljni sestavini transformacijskih programov so šteli še varnostni mehanizmi ter zunanje pomoči (Gomulka, 2000, str. 2).

Okoliščine, v katerih so se znašle tranzicijske države, lahko razdelimo v dve kategoriji. Splošne, katere so beležile vse tranzicijske države, in specifične, ki jih je beležila posamezna tranzicijska država. Prav slednje so odločilno vplivale na izbiro celotne strategije reform, kot tudi na izbor posameznih politik reform. Podobnosti med tranzicijskimi državami so se izražale predvsem na področju mikro-liberalizacije ter posameznih strukturnih spremembah. Podobnost pri strukturnih spremembah se je izkazovala predvsem pri preusmeritvi zunanje trgovine in pri privatizaciji. Presenetljiva je ugotovitev, da so se največje razlike pri proučevanju stanja v tranzicijskih državah, pojavile na področju makroekonomskih politik. Slednje so se v drugi polovici 90. let zmanjšale, saj je večina tranzicijskih držav začela izvajati ukrepe za uravnoteževanje svojih makroekonomskih kazalcev (Gomulka, 2000, str. 2).

Strategije reform je mogoče med seboj razlikovati. Posamezne tranzicijske države so lahko izbirale med tremi pristopi reform. Kot prvo, naj omenim tako imenovano "šok terapijo". Ta pristop je bil resnično uporabljen le v Nemški demokratični republiki (GDR). Ponujal je sicer hitro realokacijo resursov, vendar se je izkazal za predragega na kratek in srednji rok, da bi ga lahko uporabila katera izmed bivših socialističnih držav. Kot drugi ekstrem, lahko navedem pristop postopnih sprememb. Ta je bil uspešno uveden na Kitajskem že v 70. letih. Glede na ekonomske, institucionalne in politične pogoje, je na razpolago državam SVE preostal pristop hitre prilagoditve. Države SVE so lahko izbirale med dvema oblikama izvedbe hitrega prilagajanja. Za čvrstejšo obliko so se odločile Hrvaška, Češka, Estonija, Madžarska, Litva, Latvija, Poljska, Slovaška in Slovenija, za šibkejšo pa Rusija in Ukrajina (Gomulka, 2000, str. 1-4).

Izbira čvrstejše oblike je pomenila uvedbo restriktivne makroekonomske politike, liberalizacijo cen in zunanje trgovine ter vzpostavitev procesa privatizacije. Restriktivna makroekonomska politika je morala biti vzdrževana za vsako ceno. Prestrukturiranje gospodarstva je zahtevalo obsežno privatizacijo. Na začetku je bil cilj stabilizacijske politike zmerna inflacija pred stabilnimi cenami kasneje, ko je država prešla v fazo okrevanja in stabilne pozitivne gospodarske rasti, je postala kvalitetna makroekonomska stabilnost glavni dejavnik h kateremu je morala stremeti posamezna država. Stroški transformacije so morali biti široko razpršeni in uspešna transformacija je zahtevala odprtost trgov za tuje dobrine ter prost pretok ljudi. K uspešnosti transformacije so lahko pripomogli tudi uspešni politiki z izkazovanjem podpore izbranim reformam. S tem so poizkušali preprečiti njihovo

izkrivljanje. Čvrstejšo obliko hitrega prilagajanja je s sledečimi ugotovitvami opisal predsednik vlade Republike Češke, V. Klaus. Trdil je, da so reforme v post-komunističnih državah rezultat kompleksnih socialnih in političnih procesov, zato ne morejo biti določene vnaprej oziroma planirane. Vloga tuje pomoči naj bi bila obrobne pomena. To trditev je argumentiral z dejstvom, da so sredstva, namenjena za pomoč državam v tranziciji s strani Mednarodnega denarnega sklada ter Evropske banke za razvoj, premajhna. Prav tako so v veliki meri ponujena komercialno in si jih tranzicijske države povečini niso mogle privoščiti. Velik upad bruto družbenega proizvoda je bil neizbežen spremljevalec tranzicije. Dandanes lahko Klausovo formulacijo čvrstejše oblike hitrega prilagajanja, ki so ga izbrale države SVE, kritično ocenimo v smislu, da je nezadostno poudaril pomembnost ustanovitve pravnega in institucionalnega okolja. Z izbiro šibkejše oblike hitrega prilagajanja, Rusiji ni uspelo vzpostaviti trdnih proračunskih omejitev, znižati inflacijo ter liberalizirati cen in zunanje trgovine. Podjetja so bila tako pod manjšim pritiskom opuščanja premoženja, ki ni prispevalo k učinkovitosti in produktivnosti podjetij. Prav tako niso bila prisiljena odpuščati presežnih delavcev. Nepopolna liberalizacija cen je onemogočila znižanje stroškov ustanavljanja novih podjetij. S tem je bil neposredno oviran razvoj novonastajajočih podjetij, ki bi lahko pospeševala nastajanje privatnega sektorja. Subvencioniranje kreditov in oviran vstop na trge sta se odrazila v počasnem prestrukturiranju državnih podjetij. Povišana stopnja gospodarskega kriminala ter izogibanje davkom sta izbrani strategiji slabili kredibilnost. Rusija je bila v teh razmerah prisiljena poostriiti izvajanje reform, kar je večino nastalih negativnih učinkov odpravilo (Gomulka, 2000, str. 1-4).

Cilj tranzicije je bil seveda prehod iz centralno-planskega v tržni sistem in s tem omogočiti nekdanjim socialističnim državam zopet stabilno rast, tokrat v razmerah tržnega mehanizma. Hkrati pa se je s spremembami v zahodni Evropi posledično kot končni cilj uveljavila ideja vstopa v Evropsko unijo, kot potrditev uspeha in končanja tranzicije.

"Prva tranzicija" je pomenila prehod iz planskega v tržno gospodarstvo. V okviru povečevanja rasti dohodka se pri prizadevanju za vstop v Evropsko unijo v procesu tranzicije osredotočimo predvsem na sedanji potencial transformacije sistema tranzicijskih držav. V okviru vzdrževanja pozitivne stopnje rasti na daljše obdobje govorimo o tako imenovani "drugi tranziciji", ki je pomenila prehod od spremembe sistema k vzdrževani stopnji rasti. Slednjo smatramo za pogoj približevanja tranzicijskih držav k ravni razvitosti držav Evropske unije (Srholec, 2002, str. 93).

Začetna nasprotja mnenj glede "prve tranzicije", prehoda iz planskega v tržno gospodarstvo, so se nanašala na zaporedje in hitrost temeljnih sistemskih sprememb. Za temeljne spremembe štejemo: stabilizacijo, liberalizacijo in privatizacijo. Zadostnost omenjenih sprememb kot pogoj obnove dolgoročne vzdrževane stopnje rasti v tranzicijskih državah je odražala predpostavka direktne (avtomatične) povezave med hitrostjo ekonomskih reform in učinkom na stopnjo rasti. Osnovni sistem reform je bil nujni, vendar ne zadostni pogoj za

stabilno, pozitivno gospodarsko rast tranzicijskih držav. Ta pogled je osvetlil obširnost tranzicijskega procesa v smislu specifičnih socialnih, političnih in tehnoloških značilnosti posameznih držav. Posebno vlogo pa so imeli tudi neekonomski dejavniki ter zgodovinski dejavniki, ki so v preteklem razvoju držav vplivali na strukturno transformacijo (Srholec, 2002, str. 94).

Glavni problem, s katerim so se srečevale države v tranziciji, vključno s Poljsko je enakopravna in radodarna država blaginje. S prehodom v tržni sistem gospodarstva se je pojavila možnost za manj ugodno distribucijo premoženja, možnostjo brezposelnosti in splošno poslabšanje socialne blaginje (Bruno, 1993, str. 231-233).

Konvergenčno-divergenčni trendi zadnjega desetletja potrjujejo povečevanje razlik dohodka na prebivalca med tranzicijskimi državami ter njihovimi skupinami (države SVE in Baltičkih držav). Razlike so očitne tudi v primerjavi s povprečjem držav Evropske unije. Optimistične napovedi ocenjujejo, da bi države Češka, Madžarska, Poljska in Slovaška pri letnih stopnjah rasti med 4,5 in 6 odstotkov v primerjavi s 3-odstotno stopnjo rasti manj razvitih držav članic Evropske unije, slednje dohitele v 15-30 letih (Srholec, 2002, str. 94).

Zaključek tranzicijskega procesa ocenjujemo z dosegom stabilne, pozitivne gospodarske rasti, ki zagotavlja notranje in zunanje ravnotežje ter se je zmožna ustrezno odzvati na izzive tehnološkega napredka. Sam zaključek sistemskih sprememb kot takih ne zagotavlja učinkovite tranzicije (Srholec, 2002, str. 93).

2.2. Poljska med tranzicijskimi državami

Na prvi pogled je proučevanje poti ekonomske tranzicije držav SVE nakazovalo na nekatere podobnosti, ki so veljale za vse države v tranziciji. Vlade posameznih držav so bile v podobnih začetnih položajih (ekonomskih in političnih) in so podobno določale potek reform k tržnemu sistemu gospodarstva, v prizadevanju za vstop v Evropsko unijo. Glede na njihov začetni položaj in enak končni cilj, vstop v Evropsko unijo, bi lahko posplošili, da bi se lahko države podale po enaki tranzicijski poti. Temu ni bilo tako in v zadnjih desetih letih smo bili priča edinstvenim ekonomskim mešanici politik v posameznih državah (Jagiello et al., 2002, str. 29).

Obsežnost reform je bila določena predvsem z začetnimi okoliščinami, v katerih so se nahajale posamezne tranzicijske države, ter željo po dosegu čimprejšnje stabilizacije. V povezavi začetnih okoliščin in ekonomskih reform moram poudariti, da so bile slednje pomembnejše pri vplivu na rast bruto družbenega proizvoda. Vpliv začetnih okoliščin na rast bruto domačega proizvoda je skozi obdobje tranzicije slabil, medtem ko je na pomenu pridobivala liberalizacija. Ta je bila odločilna v državah, ki so hitreje napredovale s privatizacijo. Pozitiven vpliv na rast bruto domačega proizvoda v državah je imela tudi

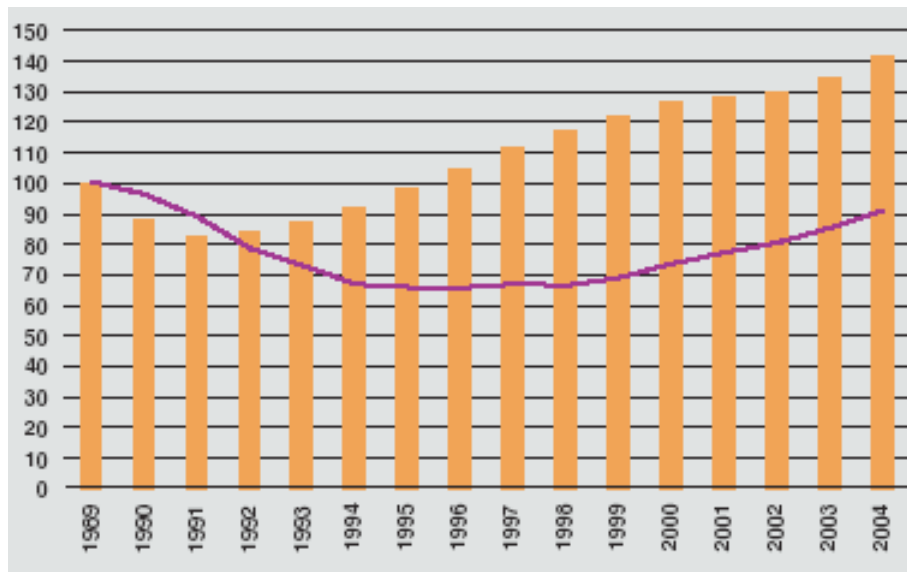
stabilizacija. Reforme so v trenutku, ko so bile implementirane, nižale bruto domači proizvod, vendar so v prihodnjih letih pozitivno vplivale na rast bruto domačega proizvoda. Do leta 1995 je večina držav prešla tranzicijsko recesijo. Iz Tabele 1 je razvidno, da le Makedoniji ni uspelo zabeležiti leta s pozitivno stopnjo rasti. Razloge za prehod iz pozitivne stopnje rasti nazaj na negativno stopnjo rasti je mogoče pripisati tako razmeram v posamezni državi kot zunanjim šokom. V večini držav je prihajalo do obratov stopnje rasti zaradi notranjih dejavnikov. Albanija, Bolgarija, Češka in Romunija so izkazale po letu 1995 negativne stopnje rasti iz istega razloga. Naštete države niso uspele izpeljati reform v glavnih segmentih gospodarstva v začetku tranzicijskega obdobja. Podjetjem in bankam so dovolila delovati v okoliščinah manj strogih proračunskih omejitev. Vpliv na negativno rast so imeli še zunanji dejavniki. Baltiške države, Bolgarija in tudi Poljska so utrpele padec izvoza. Propadajoči ruski trg je tem državam predstavljal velik delež v njihovem izvozu. Države so beležile kar od 50-70-odstotni padec izvoza na ruski trg. Preusmeritev izvoza na področje Evropske unije ni prinesel vidnejših rezultatov, saj se je tudi Evropska unija spopadala s padcem stopnje rasti. Litva in Latvija sta se v letu 1995 soočili s krizo bančnega sistema. S tem je bil podjetjem omejen dostop do kreditov. Padec domačega povpraševanja je negativno vplival na rast bruto družbenega proizvoda. V letu 1996 je le Poljski uspelo priti na raven bruto družbenega proizvoda izpred leta 1990 (Slika 1, str. 8). Preostale države so uspele doseči raven predtranzicijskega proizvoda z zamikom dveh do treh let (Transition Report, 1999, str. 64-72).

Tabela 1: Rast realnega bruto družbenega proizvoda držav srednje Evrope in Baltiških držav od leta 1990 do leta 2003 (v odstotkih)

Država\leto	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Albanija	-10,0	-27,7	-7,2	9,6	8,3	13,3	9,1	-7,0	12,7	8,9	7,7	6,8	4,7	6,0
Bolgarija	-9,1	-11,7	-7,3	-1,5	1,8	2,9	-9,4	-5,6	4,0	2,3	5,4	4,0	4,8	4,3
Hrvaška	-8,6	-20,0	-11,7	-8,0	5,9	6,8	6,0	6,5	2,5	-0,9	2,9	4,4	5,2	4,3
Češka	-0,4	-14,2	-0,5	0,1	2,2	5,9	4,3	-0,8	-1,0	0,5	3,9	2,6	1,5	3,1
Estonija	-8,1	-11,0	-14,2	-8,8	-1,6	4,5	4,5	10,5	5,2	-0,1	7,8	6,4	7,2	5,1
Makedonija	-9,9	-12,1	-8,0	-9,1	-1,8	-1,2	1,2	1,4	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,9	3,1
Madžarska	-3,5	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8	3,5	2,9
Latvija	2,9	-8,3	-34,9	-14,9	2,2	-0,9	3,8	8,3	4,7	3,3	6,9	8,0	6,4	7,5
Litva	-5,0	-13,4	-21,3	-16,2	-9,8	3,3	4,7	7,0	7,3	-1,7	3,9	6,4	6,8	9,0
Poljska	-11,6	-7,0	2,6	3,8	5,2	7,0	6,0	6,8	4,8	4,1	4,0	1,0	1,4	3,8
Romunija	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	4,0	-6,1	-4,8	-1,2	1,8	5,3	4,9	4,9
Slovaška	-2,5	-14,6	-6,7	-3,7	6,2	5,8	6,1	4,6	4,2	1,5	2,0	3,8	4,4	4,2
Slovenija	-4,7	-8,1	-5,5	1,7	5,8	4,9	3,6	4,8	3,6	5,6	3,9	2,7	3,4	2,3

Vir: Transition Report, 1996, str. 112; Transition Report, 2004, str. 38.

Slika 1: Indeks rasti realnega bruto družbenega proizvoda za Poljsko v obdobju od leta 1989 do leta 2004

Opombi:

- i. Bazno leto je leto 1989 (1989 = 100).
- ii. Krivulja prikazuje povprečje indeksov rasti realnega bruto družbenega proizvoda tranzicijskih držav.

Vir: Transition Report, 2004, str. 159.

V večini tranzicijskih držav je bila povišana inflacija posledica cenovne liberalizacije in velikih fiskalnih primanjkljajev. K hitremu povečevanju inflacije je prispevalo še financiranje proračunskih primanjkljajev s strani monetarnih institucij, saj so bile možnosti financiranja z drugimi viri omejene. Znižanje stopenj inflacije so preprečevale tudi podražitve uvoza energije. V letu 1995, letne stopnje inflacije v vseh tranzicijskih državah, razen v Bolgariji, niso presegale 40 odstotkov. Inflacija je v prvi polovici leta 1996 v nekaterih državah narasla. Bolgarija in Romunija sta lahko povišanje pripisali nepremišljenemu znižanju nominalnega menjalnega tečaja. Povišana stopnja inflacije v Albaniji je bila odraz sprostitve fiskalne in plačne politike. Na Poljskem in Češkem je na stopnjo inflacije negativno vplivala ekspanzivna denarna politika. Po začetnih znižanjih stopenj inflacije se je v mnogih tranzicijskih državah izkazalo, da so inflacijo nižale z direktnim financiranjem fiskalnih deficitov (z bančnimi posojili) in tržnimi financiranjimi fiskalnih deficitov (posojila s strani privatnega sektorja). Tako početje je slabilo makroekonomsko stabilnost (Transition Report, 1999, str. 59).

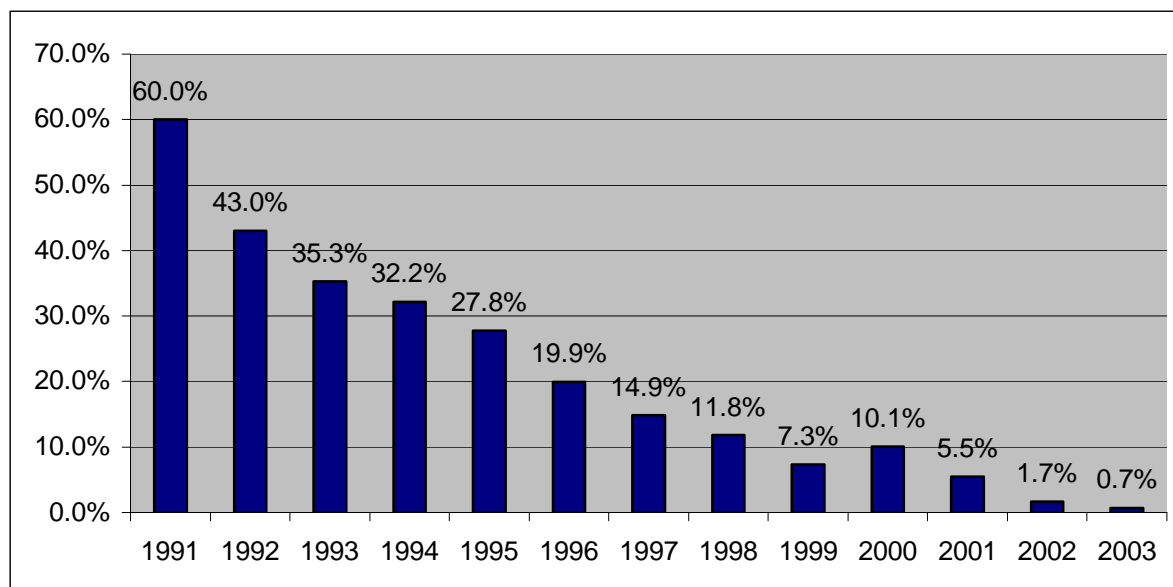
Tabela 2: Inflacija držav srednje Evrope in Baltičkih držav od leta 1991 do leta 2003 (v odstotkih)

Država\leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Albanija	104,0	226,0	85,0	22,6	7,8	12,7	33,2	20,6	0,4	0,1	3,1	5,2	2,4
Bolgarija	339,0	82,0	73,0	96,3	62,0	123,0	1.082,0	22,2	0,7	9,9	7,4	5,9	2,3
Hrvaška	249,0	665,5	1.517,5	97,6	2,0	3,5	3,6	5,7	4,2	6,2	4,9	2,2	1,8
Češka	52,0	11,1	20,8	9,9	9,6	8,9	8,4	10,6	2,1	4,0	4,7	1,8	0,2
Estonija	304,0	1.076,0	89,8	47,7	29,0	23,1	11,2	8,1	3,3	4,0	5,8	3,6	1,3
Makedonija	115,0	1.664,4	338,4	126,5	16,4	2,5	1,3	0,5	-1,3	6,6	5,2	2,4	1,1
Madžarska	32,0	23,0	22,5	18,8	28,2	23,6	18,3	14,3	10,0	9,8	9,2	4,8	4,7
Latvija	262,0	951,2	109,2	35,9	25,0	17,6	8,4	4,7	2,4	2,6	2,5	1,9	3,0
Litva	345,0	1.020,5	410,4	72,1	39,6	24,6	8,9	5,1	0,8	1,0	1,5	0,3	-1,2
Poljska	60,0	43,0	35,3	32,2	27,8	19,9	14,9	11,8	7,3	10,1	5,5	1,7	0,7
Romunija	223,0	210,4	256,1	136,7	32,3	38,8	154,8	59,1	45,8	45,7	34,5	22,5	15,4
Slovaška	58,0	10,0	23,2	13,4	9,9	5,8	6,1	6,7	10,6	12,0	7,1	3,3	8,5
Slovenija	247,0	207,3	32,9	21,0	12,6	9,7	9,1	7,9	6,1	8,9	8,4	7,5	5,6

Vir: *Transition Report, 1996, str. 113; Transition Report, 2004, str. 40.*

Poljska si je v svojem stabilizacijskem programu zastavila čimprejšnje znižanje inflacije. V začetku tranzicijskega programa je bila želena stopnja inflacije okoli 40 odstotkov. To je Poljska dosegla v letu 1992. Dalj časa pa je potrebovala, da je inflacijo spravila na letno raven okoli enega odstotka. Pod letno raven enega odstotka je inflacija zdrsnila šele v letu 2003.

Slika 2: Inflacija na Poljskem v obdobju od leta 1991 do leta 2003 (v odstotkih)

Vir: *Transition Report 1996, str. 113; Transition Report 2004, str. 40.*

Uspešnost reform v tranzicijskih državah lahko ocenjujemo glede na zmožnost okrepitve institucionalnih, pravnih in ekonomskih pogojev za hitro in vzdrževano rast. Ta zmožnost je prikazana z rastjo bruto družbenega proizvoda od začetka obdobja okrevanja posamezne tranzicijske države. V Tabeli 3 so prikazane kumulativne spremembe v bruto domačem proizvodu med letoma 1989 in 1998 in med najnižjo ravniyo bruto družbenega proizvoda in ravniyo bruto družbenega proizvoda v letu 1998. Naštete tranzicijske države so ocenjene glede na uresničevanje reform liberalizacije in stabilizacije (Gomulka, 2000, str. 8).

Tabela 3: Rast bruto družbenega proizvoda in ocena reform držav srednje Evrope in Baltiških držav

Država\kazalca	Rast BDP-ja v odstotkih		Ocena reform (indeksi)	
	Leta 1998 z najnižje ravni	1989 - 1998	Liberalizacija ¹	Stabilizacija ²
Albanija	43,1	-14	3	5
Bolgarija	3,5	-34	3	5
Hrvaška	20,6	-22	3	5
Češka	12,7	-5	5	5
Estonija	25,7	-24	5	5
Makedonija	5,3	-28	3	3
Madžarska	16,2	-5	5	5
Latvija	14,0	-41	3	5
Litva	19,8	-35	3	5
Poljska	42,5	17	5	5
Romunija	1,8	-24	3	5
Slovaška	32,9	/	5	5
Slovenija	25,7	4	5	5

Opomba:

1. Liberalizacija:

- a) ocena 5: Države, ki so pred letom 1993 dosegle popolno liberalizacijo cen, polno konvertibilnost valute ter zaključile privatizacijo malega gospodarstva.
- b) ocena 3: Države, ki so naštete kriterije dosegle po letu 1993.
- c) ocena 1: Preostale države – nekatere države Commonwealth of Independent States (CIS).

2. Stabilizacija:

- a) ocena 5: Države, ki so dosegle stabilizacijo pred koncem leta 1993.
- b) ocena 3: Države, ki so dosegle stabilizacijo po letu 1993.

Vir: Gomulka, 2000, str. 16.

Solidno rast so dosegale Poljska, Estonija in Madžarska. V glavnem je veljalo, da so bolj odprte države dosegale hitrejšo rast. To dejstvo je bilo moč pripisati spoznanju, da je uspeh tranzicije odvisen predvsem od ustvarjanja zgoraj omenjenih institucionalnih, pravnih in ekonomskih pogojev, ki so v veliki meri koristili razvoju in rasti novega privatnega sektorja. Prav novonastajajoči privatni sektor je odločilno vplival na uspešnost rasti proizvoda, saj je privatizacija obstoječih državnih podjetij potekala počasi. Poljska, Madžarska in Estonija so s hitro liberalizacijo cen in zgodnjim prihodom novih podjetij na trg vršile konkurenčni pritisk na obstoječa državna podjetja (Gomulka, 2000, str. 9).

V primeru Poljske je k dobrim rezultatom pripomogel obsežen privatni sektor zunaj kmetijstva. Poljska se je že pred letom 1989 srečala z delnimi strukturnimi reformami. Na področju privatnega sektorja je Poljska prava posebnost, saj je bil kmetijski sektor pretežno privatiziran že pred začetkom tranzicije. Leta 1981 je državna kontrola dopustila avtonomijo samoupravljanju podjetjem in s tem spodbudila razširitev majhnega privatnega sektorja zunaj kmetijskega sektorja, predvsem v trgovini, storitvah in gradbeništvu.

Tabela 4: Delež rasti privatnega sektorja Poljske v bruto domačem proizvodu za obdobje od leta 1989 do leta 1993

Kazalci\leto	1989	1990	1991	1992	1993
privatni sektor	28,6	30,9	42,1	45,0	50,0

Vir: Gumulka, Jasinski, 1994, str. 219.

Poljska je imela težave predvsem z velikim zunanjim dolgom in praktično ničelno stopnjo rasti v letu 1989. Pred letom 1989 so se spopadli s pretečim monetarnim presežkom (monetary overhang). Zajezili so ga z delno liberalizacijo cen, k njegovemu zmanjšanju je pripomogla še hiperinflacija leta 1989.

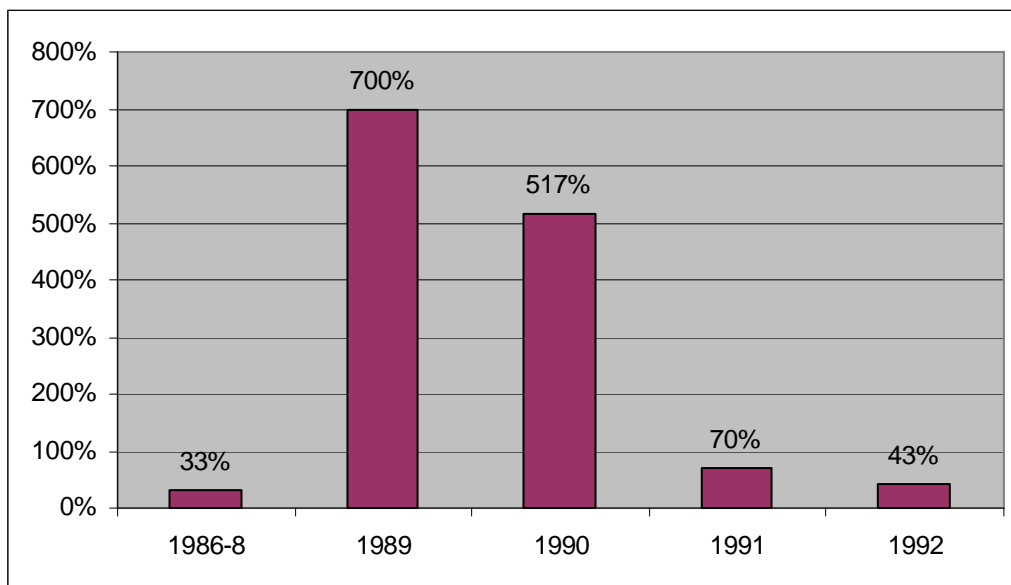
Pri svoji transformaciji se je Poljska odločila za politično bolj tvegano strategijo. Preoblikovanje gospodarstva v kapitalizem hitro in odločno je imelo za posledico večkratne menjave vlade, kar lahko smatramo za posledico stisk, ki so jih doživljali državljani (Bruno, 1993, str. 211-213).

Program januarja 1990 – (hitra sprememba planskega mehanizma v tržno gospodarstvo) je bil odgovor na daljše obdobje kronične inflacije, ki je znašala povprečno okoli 35 odstotkov od leta 1981 do leta 1988. Šoke sta povzročala predvsem devalvacija tečaja ter spremembe nadzorovanih cen. Stabilizacijski program je sprožil finančni minister Leszek Balcerowicz. Osnovna načela programa so vključevala uvedbo trdnih proračunskih omejitev (znižanje subvencij za približno 8 odstotkov bruto družbenega proizvoda in povišanje davkov za gospodarstvo), restriktivni monetarni pritisk in devalvacijo valute za 46 odstotkov. Stabilizacijski program je spremljal dolgoročni sistem liberalizacije cen (le 5 odstotkov potrošniške košarice so predstavljale nadzorovane cene). Dodatni strukturni ukrepi pa so

zajemali še področje zakonodaje bank (okrepitev neodvisnosti centralne banke) in program privatizacije in prestrukturiranja podjetij v državni lasti (Bruno, 1993, str. 214-215).

Začetni cenovni šok se je izkazal za ostrejšega kot je bilo pričakovano. Pričakovani 45-odstotni dvig cen je dejansko povišal cene za 80 odstotkov. Inflacija je po prvih 6 mesecih stabilizacijskega programa upadla na mesečno 2- do 3-odstotno raven. Poljska je imela sicer nekoliko višjo stopnjo mesečne inflacije kot ostale tranzicijske države, saj je začela svoj program, ko je bila sredi hiperinflacije (Bruno, 1993, str. 215).

Slika 3: Vpliv cenovnega šoka na inflacijo za obdobje 1986-1988 ter od leta 1989 do leta 1992

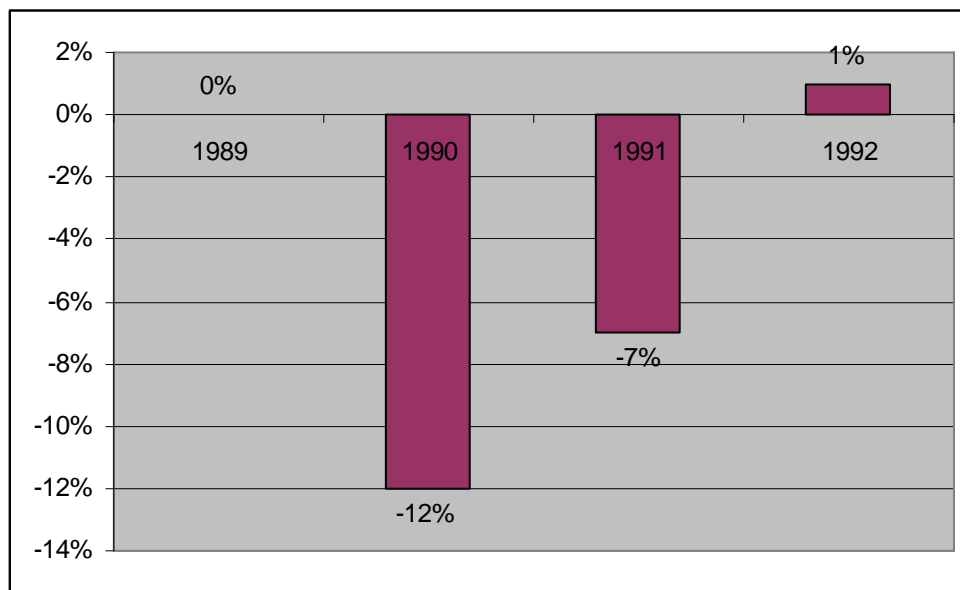

Vir: Lastni izračuni.

Razloge za višjo raven cenovnega šoka od načrtovanega lahko pripišemo obstoju velikega neabsorbiranega monetarnega presežka (monetary overhang), podcenjenosti učinkov obsežne začetne devalvacije in monopolističnega obnašanja s strani podjetij v državni lasti. Razmerje začetnega cenovnega šoka in njegovega vpliva na inflacijo lahko opredelimo s pričakovanjem, da bi višje začetno povišanje cen prizaneslo kasnejšim inflacijskim prilagajanjem. V primeru, ko to ne bi držalo, bi bile inflacijske stopnje višje od pričakovanih. Poljska bi lahko dosegla nižjo načrtovano raven povišanja cen (cenovni šok) z nižjo predhodno devalvacijo valute oziroma bi se lahko odločila za bolj postopno liberalizacijo cen. S tem bi se izognila velikim odstopanjem dejanskih rezultatov od načrtovanih, vendar se je zaradi začetnih težav in same kredibilnosti nove vlade odločila z bistvenimi težavami spoprijeti naenkrat. Odločitev Poljske za popolno opustitev nadzora cen je bila pravilna, vendar bi lahko izbrala nižjo raven devalvacije in s tem omilila začetni cenovni šok. Dolgoročna liberalizacija je bila dosežena v okviru sprejemljive stopnje makroekonomske stabilnosti kljub začetnim problematičnim pogojem ter velikim ekonomskim in političnim tveganjem (Bruno, 1993, str. 218-224).

Na tem mestu moram omeniti še znaten upad bruto družbenega proizvoda, do katerega je prišlo zaradi več razlogov. Prvi razlog so bile hitre in obsežne spremembe relativnih cen in omejena mobilnost resursov. Pričakovani ostri povišani ravni cen je sledilo obsežno zmanjšanje povpraševanja. Propadi treh pomembnih dejavnikov, kot so CMEA (Council for Mutual Economic Assistance), vojaška industrija ter "šok menedžmenta" (management shock), ki je popolnoma spremenil okolje v katerem so bili menedžerji vajeni poslovati, so negativno vplivali na bruto družbeni proizvod (Bruno, 1993, str. 224-230).

Slika 4: Sprememba rasti bruto domačega proizvoda Poljske (v odstotkih) za obdobje od leta 1989 do leta 1992

Vir: Lastni izračuni.

Pomembno vlogo v začetni stabilizacijski fazi je imela skrb za fiskalno stabilnost. Do uravnavanja proračuna je prihajalo skozi zmanjševanje državne porabe za subvencije blaga in storitev, kar je imelo precejšen negativen vpliv na bruto družbeni proizvod. Na drugi strani pa opazimo povečanje izdatkov za socialno varnost. Poljsko fiskalno ravnotežje je bilo leta 1990 uspešno, saj je iz 5-7-odstotnega primanjkljaja bruto družbenega proizvoda v letu 1989 prešlo v 3-odstotni presežek. Ravnotežje je sledilo obrnjeni U-krivulji. To dejstvo je bilo rezultat cenovnega šoka z nepričakovanim znižanjem realnih plač, večjih dobičkov od pričakovanih in višjega davka na dohodke (Bruno, 1993, str. 230-231).

Z upoštevanjem zgoraj navedenih dejstev, ki so bila del tranzicijske poti Poljske, od samega začetka tranzicijskega procesa – začetnih težav s katerimi se je Poljska morala spopasti – in spremljajočih pasti in težav, ki so se pojavljale sproti zaradi nepričakovanih učinkov različnih ukrepov izvajanja procesa politične in ekonomske transformacije ugotavljam, da je Poljska dosegla odlične ekonomske rezultate v drugi polovici 90. let prejšnjega stoletja. Dobro je zastavila pot hitre rasti bruto družbenega proizvoda predvsem na srednji rok. Znaki pregrevanja, ki so se pokazali leta 1999, so se umirili z zmanjšano aktivnostjo proti koncu leta

2000. Realna rast bruto družbenega proizvoda se je znižala na vsega 1 odstotek, brezposelnost je narasla na 17,4 odstotke, inflacija pa se je znižala na raven 5,5 odstotkov v letu 2001.

Tabela 5: Stopnja rasti realnega bruto družbenega proizvoda, stopnja brezposelnosti in stopnja inflacije za Poljsko za leti 1990 in 1995 ter za obdobje od leta 1998 do leta 2001

Kazalci\leto	1990	1995	1998	1999	2000	2001
Stopnja rasti realnega BDP (%)	-11,6	7,0	4,8	4,1	4,0	1,0
Stopnja registrirane brezposelnosti (%)	6,3	14,9	10,4	13,1	15,1	17,4
Stopnja letne inflacije (%)	585,8	27,8	11,8	7,3	10,1	5,5

Vir: Countries in Transition, 2002, str. 48.

Tranzicijske poti držav SVE so se izkazale za uspešnejše z izbiro čvrstejšega pristopa hitrega prilagajanja. Estonija, Madžarska, Litva, Latvija, Poljska, Slovaška in Slovenija so dosegale hitro rast v zadnjih letih. Tu je bila Poljska med najuspešnejšimi državami v regiji, saj je že v letu 1999 realni bruto družbeni proizvod za četrtno presegel nivo na začetku tranzicijskega procesa v letu 1989. Po padcu bruto družbenega proizvoda v letu 1990 in 1991 je poljsko gospodarstvo raslo s povprečno letno stopnjo rasti 5 odstotkov (Gomulka, 2000, str. 3).

Če na koncu povzamem bistvene značilnosti poljskega modela tranzicije ugotovimo, da je bil sestavljen iz pet poglavitnih elementov. Najpomembnejši element je bil gotovo neoviran vstop novonastajajočega privatnega sektorja na praktično vsa področja ekonomske aktivnosti. Zopet je bil uveden trgovinski zakon (leta 1982), ki je veljal že pred letom 1939. Ukinili so partijske organizacije znotraj podjetij in dodelili moč odločanja delavskim svetom. Med pomembnejše elemente je sodila tudi hitra liberalizacija cen. V letu 1989 je odstotek prosto določljivih cen narasel iz 25 odstotkov na 90 odstotkov. Uvedene so bile stroge proračunske omejitve. Do znižanja inflacije je prišlo preko fiskalne in monetarne politike ter politike plač. V letu 1990 je Poljska uspela zagotoviti konvertibilnost valute in popolno liberalizacijo zunanje trgovine. Poljski program je bil v nekaterih pomembnih pogledih tudi postopen. Preteklo je deset let, da je Poljska uspela znižati inflacijo pod mesečno raven enega odstotka, množična privatizacija je bila omejena predvsem na manjša podjetja, socialni transferji so bili veliki, proračunski primanjkljaj pa je ostajal visok skozi 90. leta. Rezultati programa so tako pozitivni kot negativni. Za pozitivne je moč oceniti hitro implementacijo tržnih cen, trdno finančno politiko do državnih podjetij, ki so morala posledično odpuščati odvečno delavno silo, in hiter razvoj novo nastajajočega privatnega sektorja. Za negativne posledice programa veljajo neustrezno prestrukturiranje javnih služb in javnih financ ter omejevanje rasti domačih prihrankov in investicij (Gomulka, 2000, str. 3-4).

Izkušnje uspešnih tranzicij nakazujejo, da je mogoče z izvajanjem tranzicijskih programov dosegati in vzdrževati hitro rast. Rast je bila gnana skoraj v celoti s strani razvoja novega privatnega sektorja in ne s strani prestrukturiranja obstoječih državnih podjetij. Nova privatna aktivnost je bila na začetku posledica domačih vlaganj in je bila koncentrirana predvsem v storitvenem sektorju. Sčasoma so do vse večjega pomena prihajale neto tuje investicije, s tem pa se je odprla možnost za razširitev privatnega sektorja tudi v proizvodno dejavnost (Gomulka, 2000, str. 4).

3. PRIVATIZACIJA NA POLJSKEM

V tem poglavju predstavljam okoliščine, ki so pripeljale do začetka privatizacije na Poljskem. Opisujem spremembe zakonov in postavljeni pravni okvir za zagotovitev učinkovitega prenosa lastninskih pravic. Predstavljam ekonomske in politične razloge, ki so zagovarjali privatno lastništvo. Podrobneje opisujem metode privatizacije ter glavni metodi kapitalsko in likvidnostno privatizacijo tudi grafično ponazarjam. Po opisu metod privatizacije sem predstavil še glavne prednosti in slabosti privatiziranja ter omejitve, ki so zavirale proces privatizacije.

Poljska vlada se je po padcu komunističnega režima leta 1989 soočila s težavno nalogo prestrukturiranja gospodarstva. Njeno gospodarstvo je bilo štirideset let narekovano s centralnim planiranjem, ki ni upoštevalo dejanskih tržnih signalov. Politični in ekonomski pritiski so kljub komunističnemu vladanju v 80. letih prejšnjega stoletja, vplivali na sprejetje nekaterih reform. Leta 1983 so bile obvezne proizvodne norme nadomeščene s sistemom pogodb in naročil. V letu 1986 je bil sprejet zakon, ki je dovoljeval podjetjem izdajo obveznic ter povezovanje s tujimi investitorji. V letu 1988 je bil dovoljen prehod iz sistema ene banke v sistem z neodvisno centralno banko in sistemom poslovnih bank. Odpravili so omejitve glede ustanavljanja in velikosti privatnih podjetij ter sprejeli Zakon o ekonomski aktivnosti, ki je zagotavljal enak položaj različnim oblikam lastništva. Omenjene spremembe niso bistveno vplivale na ekonomsko recesijo. Poslabšane razmere so sprožile val nezadovoljstva in komunistični režim je propadel (Rondinelli, 1996, str. 1-2).

Nova vlada se je svojega prvega privatizacijskega programa lotila v začetku leta 1990. Na proces privatizacije na Poljskem so vplivale tudi določene zgodovinske značilnosti. Prva značilnost se nanaša na poljsko kmetijstvo, ki je bilo že pred letom 1989 pretežno v privatnih rokah, saj je bilo 75 odstotkov zemlje v lastništvu kmetov. Sledi odprtost Poljske, saj je od leta 1956 Poljska veljala za najbolj odprto državo v Sovjetskem bloku. Kot tretjo značilnost lahko navedem poseben odnos med delavci in menedžmentom (Zakon o delavskem samoupravljanju je razdelil lastninske pravice med delavce, menedžment in državo, tako da so

bili zaposleni pri privatizaciji upravičeni do 15 odstotkov delnic privatiziranega državnega podjetja). Pred samim začetkom privatizacije se je nova vlada srečala z reprivatizacijo. Po reprivatizacijskem planu je vlada med letoma 1944 in 1962 vračala zaplenjeno premoženje. Kompenzacije so obsegale vračila v denarju, obveznicah in v obliki nepremičnin. Reprivatizacija je obsegala aktivnosti na področjih, ki niso ovirala privatizacijskega procesa kot celote, niso predstavljala bremena širši družbi ali kršila takrat veljavnih zakonov in socialnih norm. Do leta 1991 je bilo vloženih več kot 70.000 odškodninskih zahtevkov.

Privatizacija obsežnega državnega premoženja je potekala v razmerah negotovosti. Snovalci reform niso bili prepričani, kakšne rezultate bodo prinesle načrtovane reforme, saj takrat še nobena komunistična država ni imela izkušenj s takšno transformacijo. Uspeh privatizacije je bil v začetku odvisen predvsem od ponovne vzpostavitve učinkovito delujočih trgov. Privatizacijski program je temeljil na več pristopih prenosa državnega lastništva v privatne roke. Manjša podjetja so lahko privatizirali z direktnimi prodajami in zakupništvom. Prenos lastništva večjih javnih družb iz rok državne lastnine v roke privatnih lastnikov pa je v prvi vrsti prešel na zaposlene ali menedžerje na tri načine: preko javnih ponudb, javnih licitacij ter javnih razpisov (Rondinelli, 1996, str. 3).

Državno lastništvo v bivših socialističnih državah je bilo za razliko od držav zahodne Evrope bolj razširjeno in raznoliko. Slednje je nakazovalo na bolj obsežno in raznoliko privatizacijo, s katero so se morale spopasti tranzicijske države SVE. Učinkovita privatizacija v tranzicijskih državah je veljala za temeljni dejavnik celotnega transformacijskega programa, ki naj nadomesti socialistični, centralno-planski ekonomski sistem s tržnim. Ni vključevala le neposrednih učinkov, kot je sprememba lastništva na dvig učinkovitosti (predpostavka za privatizacijo pravi, da privatno lastništvo dvigne učinkovitost družb) (Frydman, et. al., 1999, str. 1166), temveč je hkrati povzročila želene posredne učinke "spill-over effects" kot so bili ustanovitev pomembnejših tržnih institucij ter spremembe v vedenjskih vzorcih, ki so bili v socialističnem načinu poslovanja izkrivljeni (Rapacki, 1999, str. 3).

Svetovalci zahodne Evrope so v precejšnji meri podprli predlog dveh poljskih profesorjev, Lewandowskega in Szomberga, ki sta zagovarjala privatizacijo na podlagi brezplačne razdelitve delnic celotni populaciji. Ideja o tako imenovani certifikatski privatizaciji, primerni za države, ki so bile pri uveljavljanju reform bolj napredne, je bila kasneje uveljavljena v večini tranzicijskih držav (Estrin, 1994, str. 5-6).

Na tem mestu bi omenil še "spontano privatizacijo" (spontaneous privatization), ki je bila odraz poglobljene ekonomske in ideološke krize znotraj komunistične partije. Nanašala se je na zakon sprejet leta 1987, ki je dovoljeval, da so se podjetja spremenila v družbe z mešanim lastništvom. Dve vrsti poteka spontane privatizacije sta bili posebno priljubljeni. Prvi je vseboval nizko vrednotenje premoženja prispevanega s strani države ter visoko vrednotenje

premoženja s strani privatnih partnerjev (Stefan Kawalec je predlagal, da se podjetja v državni lasti spremeni v združena podjetja z mešanim lastništvom, ki naj nato svoje deleže prodajo državljanom). Drugi pa je zagovarjal pogodbeno razmerje med podjetji v državni lasti in na novoustanovljenimi združenimi podjetji z mešanim lastništvom, v katerih bi imeli državni menedžerji lastne deleže. Spontana privatizacija se je začela izvajati na pobudo podjetja, nad njo država ni imela nadzora. Tako so menedžerji lahko izkoristili svoj položaj v podjetju in prevzeli le najbolj uspešne dele podjetja. Manj uspešne so prepustili državi, ki so bila le v breme Ministrstvu za zakladništvo. Spontana privatizacija se je izkazala za politično nesprejemljivo in je bila v začetku 1990-ga zaustavljena (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 221).

Prenos lastništva v privatne roke je bil na Poljskem od leta 1989 do leta 1993 pomemben, vendar ne prevladujoč razlog hitro rastočega deleža privatnega sektorja v celotnem bruto družbenem proizvodu. Notranja rast privatnega sektorja, komercializacija prodajnega sektorja in množično zakupništvo (leasing) manjših podjetij so bili do tedaj glavni razlog povečanega deleža privatnega sektorja v bruto družbenem proizvodu (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 218).

3.1. Ekonomski in politični razlogi privatizacije

Cilj privatizacije je bil vzpostaviti privatno lastnino, ki bi zagotavljala učinkovitost. Študije različnih avtorjev so nakazovale, da privatizacija poveča prihodke podjetij, zniža stroške na enoto dela ter poveča produktivnost zaposlene delovne sile. Državna podjetja so delovala po večini na monopolnih trgih in njihovi rezultati niso bili ustrezno tržno ocenjeni. Prav tako njihov glavni cilj ni bil dobiček, temveč so bila podjetja podvržena političnim in socialnim pritiskom (Estrin, 1994, str. 13-14).

3.1.1. *Ekonomski razlogi*

Osnovni dejavnik tržnega gospodarskega sistema je bilo privatno lastništvo, ki je posledično vplivalo na motivacijo menedžmenta. Le-ta je veljala za glavni razlog v podporo privatizacije. Po pomembnosti je sledila vloga podjetnikov pri inovacijah in rasti. Cilj privatizacije je bil vzpostaviti privatno lastništvo, ki naj bi zagotavljalo učinkovitost. Tako je glavna naloga, s katero se je moral na začetku spopasti menedžment, prestrukturiranje. Finančno prestrukturiranje je vključevalo predvsem krčenje področij delovanja podjetij. Z opustitvijo obrobni dejavnosti se je podjetju okrepila osnovna dejavnost, v kateri je bilo lahko bolj specializirano in konkurenčno. Še pred padcem proizvodnje je prišlo ponavadi do zmanjševanja števila zaposlenih. Ta faktor je znašal v povprečju kar 25 odstotkov. Prestrukturiranje je bilo glede na omenjena dejstva, predvsem povečanje brezposelnosti, pod velikim političnim pritiskom in država je lahko prestrukturiranje preprečila oziroma upočasnila. Pomemben dejavnik prestrukturiranja je bil tudi razvoj novih produktov in iskanje novih trgov, predvsem zahodnih (Estrin, 1994, str. 15-16).

Izkazalo se je, da je bil pomemben dejavnik privatizacije motiviranost menedžerjev že pred samim začetkom privatizacije, saj vlade v tranzicijskih državah niso imele ne interesa ne moči vplivanja na učinkovito vodenje podjetij s strani menedžerjev. Če bi se bilo mogoče zanašati, da bodo menedžerji delovali v smeri povečevanja dobička podjetji, ki so bila v državni lasti, bi lahko privatizacija dala prednost katerim drugim reformam na kratek rok. Pojavil se je sum, da tudi če bi imeli menedžerji znanje in izkušnje prestrukturirati podjetja in jih narediti konkurenčna na svetovnem trgu, to ne bi bilo v njihovem interesu. V odsotnosti učinkovitega vodenja s strani države, bi menedžerji delovali v interesu večjih delničarjev – zaposlenih in njih samih. Želeli bi zadržati nespremenjeno stališče do zaposlenosti in lokalne skupnosti. Tako ne bi prišlo do dolgoročnih strateških odločitev temveč bi bili v ospredju kratkoročni ukrepi podjetij. Prišlo bi do počasnih odzivov podjetja na spremembe v ekonomskem okolju, kar za podjetje v nobenem primeru ne bi bilo ugodno (Estrin, 1994, str. 15-16).

Na tem mestu navajam dva praktična primera, ki sta dala prednost privatizaciji pred prestrukturiranjem v državah SVE. Prvi je predpostavljal, da je učinkovito prestrukturiranje potrebovalo investicije. Tranzicijske države so imele zaradi stabilizacijskega programa malo resursov, ki so jih lahko namenile gospodarstvu. Državna podjetja so se res lahko zatekla h komercialnemu bančnemu sektorju, a je bil razvoj na tem področju počasnejši kot v podjetniškem sektorju, saj je bila kreditna politika dokaj toga. Privatizacija je, po drugi strani, omogočala relativno poceni dostop do novega kapitala s strani novih lastnikov, preko izdaje delnic. Novi lastniki so podjetju prinesli možnosti nadaljnjega dostopa do kapitala, novih tehnologij, menedžerskega znanja in novih trgov. Drugi primer se je nanašal na pritisk povečanja plač. Privatni lastniki so se pritisku po dvigu plač lažje uprli in s tem preprečili kasnejši učinek na inflacijo po sprostitvi cen (Estrin, 1994, str. 16-17).

3.1.2. Politični razlogi

Temeljni politični razlog v podporo privatizacije je bil zagotovitev neobrnljivosti procesa reform. Tranzicijske države so želele padec komunističnega režima dokončno zapečatiti in dopustiti čimmanj možnosti ponovnega prihoda komunističnih voditeljev do oblasti. Slednje se je na Poljskem zgodilo leta 1993, ko je na oblast prišla bolj levo usmerjena koalicija, sestavljena iz naslednikov strank pod komunistično vladavino (Estrin, 1994, str. 18).

Reforme so prinesle konec splošnemu pomanjkanju, dostop do dobrin vseh vrst in možnost potovanja izven države, vendar so posledično znižale realne plače, izničile prihranke skozi inflacijo in pojavila se je možnost izgube zaposlitve. Prednosti reform so bile razpršene na prebivalce kot celoto, medtem ko so stroški reform padli le na določeno skupino prebivalstva. Ti sta predvsem delavci – zaposleni ter menedžerji večjih industrijskih podjetij. Ti skupini sta seveda lahko s svojo močjo in interesi vplivali na hitrost reform. Tako se je pojavil politični interes oblikovanja sloja prebivalcev z lastninskimi pravicami, ki bi jim nadaljnji razvoj tržnega sistema služil za uveljavljanje njihovih interesov (Estrin, 1994, str. 18-19).

Reforme so se pojavile najprej v kmetijskem sektorju, nato v različnih obrteh in storitvah. S tem se je začel razvijati sloj, kateremu je tržni sistem služil in niso imeli več želje po ponovni vstaji socialistov. Problem sta predstavljali še skupini delavcev in menedžerjev podjetij v državni lasti. Pojavili sta se dve možnosti motiviranja slednjih skupin. Prvič, zagotovitev lastninskih pravic preko delavsko – menedžerskih odkupov in drugič, z množično privatizacijo (razdelitev delnic preostalih podjetij v državni lasti, ne le določenega podjetja v katerih sta bili navedeni skupini zaposleni) (Estrin, 1994, str. 19).

3.2. Metode privatizacije

Na Poljskem so se pojavljale različne oblike privatizacij, ki so se med seboj docela razlikovale ter hkrati dopolnjevale. Z željo pospeševanja tempa privatizacije poljskega gospodarstva so nekatere oblike dodatno dopolnile osnovne metode. Med osnovne metode štejemo posredno privatizacijo ali kapitalsko privatizacijo in neposredno privatizacijo oziroma likvidnostno privatizacijo. Likvidnostno privatizacijo lahko z vidika načina privatiziranja razdelimo na dve podskupini, in sicer na likvidacijo s privatizacijskim aktom ter likvidacijo z zakonom o državnem lastništvu podjetij.

Poleg osnovnih dveh metod se pojavljajo še nekatere druge metode: "pospešena privatizacija" (privatization express), sektorska privatizacija, privatizacija preko prestrukturiranja ter privatizacija bank in zavarovalnic. Leta 1994 je bila uvedena še metoda množične privatizacije. Tudi množično privatizacijo je mogoče razdeliti na dve podskupini: "občinska privatizacija" (municipal privatization) in transformacija zadrug (co-operatives). Naštete metode privatiziranja v nadaljevanju podrobneje opisujem in osnovni metodi, kapitalsko in likvidnostno privatizacijo tudi shematično prikazujem.

i. Kapitalska privatizacija:

Pri kapitalski privatizaciji se proces privatiziranja državnega podjetja začne z odločitvijo Ministrstva za privatizacijo, da se bo neko podjetje privatiziralo. Tak predlog Ministrstva za privatizacijo mora odobriti predsednik vlade. Proces privatizacije pa se lahko prične tudi drugače in sicer tako, da podjetje samo izrazi interes po privatizaciji. Svetovalna služba naredi izvedbeno študijo. Na podlagi izvedbene študije se določi, ali bo podjetje privatizirano preko transformacije ali preko likvidacije. Če se odločijo za privatizacijo preko transformacije, državno podjetje spremenijo v kapitalsko (delniško) družbo, katere stoddotni lastnik je država oziroma Ministrstvo za zakladništvo. V obdobju dveh let morajo primerno urediti dokumentacijo (Slika 5, str. 21) in ovrednotiti in določiti pravni status premoženja podjetja. Dodatne odločitve opravi svetovalec, ki opravi revizijo, pravno analizo, poslovni plan in ugotovi privatizacijske možnosti. Minister sprejme odločitve o statutu družbe in strukture

kapitala v podjetju. V zadnjem koraku podjetje preide iz podjetja v državni lasti v državno vodeno delniško družbo. Registracija družbe se lahko opravi preko sodiščih ali pri notarjih. Ko je vseh sedem korakov opravljenih (Slika 5, str. 21), lahko delnice podjetja razdelijo tretjim osebam. To lahko naredijo z javno licitacijo, javno ponudbo oziroma javnim razpisom. V Tabeli 6 so prikazani polletni podatki, ki prikazujejo število podjetij podvrženih posamezni privatizacijski metodi. Iz Tabele 6 lahko razberemo, da je bilo do konca leta 1993, 98 primerov kapitalске privatizacije od 336, dokončno rešenih. V Tabeli 7 (str. 33), se nahajajo podatki o številu podjetij podvrženih posamezni privatizacijski metodi in dejanskemu številu privatiziranih podjetij, do vključno leta 1998. V obdobju od leta 1990 do leta 1998 je bili metodi kapitalске privatizacije pripisanih 1.339 podjetij. Od teh podjetij je bilo dokončno privatiziranih le 243. To je bistveno slabši rezultat, kot je bilo pričakovano v začetku tranzicijskega obdobja. Treba pa je upoštevati, da se je po tej metodi privatiziralo še 512 podjetij, ki so bila del Nacionalnih investicijskih skladov (NIF – National Investment Funds). Učinkovitost metod podrobneje opisujem v četrtem poglavju Učinkovitost privatizacije na Poljskem (str. 32).

Tabela 6: Število privatiziranih državnih podjetij od leta 1990 do leta 1993

Obdobje\privatizacija	Skupaj	Kapitalska	Množična ³	Likvidacija	
				Akt 19 ¹	Akt 37 ²
31.12.1990	6 (130)	6 (58)	0	0 (28)	0 (44)
30.06.1991	113 (505)	13 (162)	0	21 (173)	79 (170)
31.12.1991	188 (1258)	30 (244)	0 (64)	44 (534)	114 (416)
30.06.1992	385 (1724)	36 (286)	0 (178)	78 (708)	271 (542)
31.12.1992	570 (2052)	53 (301)	0 (183)	118 (853)	399 (715)
30.06.1993	781 (2265)	77 (316)	0 (185)	123 (967)	581 (797)
31.12.1993	977 (2521)	98 (336)	0 (186)	172 (1.082)	707 (917)

Opombe:

- i. Števila v oklepajih se nanašajo na podjetja primerna za določen način privatizacije.
- ii. ¹ z zakonom o državnem lastništvu podjetij
- iii. s privatizacijskim aktom
- iv. uvedena leta 1994

Vir: Gumulka, Jasinski, 1994, str. 231.

Slika 5: Shematični prikaz kapitalske privatizacije

Korak 1: začetek	Podjetje samo pristopi k vladi in izrazi interes po privatizaciji.	
	Predsednik vlade naroči privatizacijo na predlog Ministrstva za privatizacijo.	
Korak 2: izvedbena študija	Ponavadi jih naredi svetovalno podjetje.	
Korak 3: odločitev	Privatizacija preko transformacije.	Privatizacija preko likvidacije.
Korak 4: dokumentacija	a)	Management zaprosi za privatizacijo.
	b)	Delavski svet zaprosi za privatizacijo.
	c)	Mnenje delegacije delavcev.
	d)	Mnenje vladnega resorja. (ministrstva)
	e)	Predlog delavskega sveta glede deleža pri lastninski shemi.
	f)	Osnutek statuta družbe in predlagana kapitalizacija.
	g)	Odločitev proti-monopolnega urada.
Korak 5: dodatne določitve	Svetovalec (izbran z razpisom) opravi:	
	a)	Revizijo.
	b)	Pravno analizo.
	c)	Poslovni plan in ocenitev podjetja.
	d)	Privatizacijske možnosti.
Korak 6: Ministrske odločitve	Minister se odloča glede:	
	a)	Transformacije z ali brez pogojev.
	b)	Statuta družbe.
	c)	Določitev 2/3 nadzornega sveta, 1/3 določijo zaposleni.
	d)	Strukture kapitala v podjetju.
Korak 7: transformacija	Prehod podjetij državne lastnine v državno vodene delniške družbe po tržnih merilih. Registracija družb lahko poteka preko notarjev ali preko sodišč.	

Vir: Gumulka, Jasinski, 1994, str. 228.

ii. Privatizacija preko likvidacije:

Proces privatizacije preko likvidacije se začne, ko se neko podjetje določenega vladnega resorja, posvetuje s svetovalnim podjetjem in se nato odloči za privatizacijo. Podjetje izbere želeno obliko privatiziranja in naredi poslovni plan. Cenitev podjetja in pregled dokumentacije opravi svetovalno podjetje, ki dokumente nato preda ustanovitvenemu organu. Ustanovitveno ministrstvo določi pripravljalni tim, ki pregleda dokumente. Cenitev svetovalnega podjetja lahko tim zavrne. Pripravljalni tim lahko odredi drugačno privatizacijsko metodo od želene. Nato Ministrstvo za privatizacijo pregleda dokumente in oceni finančni in pravni položaj podjetja. V primeru, da Ministrstvo za privatizacijo zavrne plan privatizacije, se postopek vrne na drugi korak (Slika 6, str. 24). Če je plan privatizacije odobren, ustanovitveni organ izvrši likvidacijski proces.

a) Likvidacija s privatizacijskim aktom:

Pri privatizaciji preko likvidacije ne gre za to, da bi bila predmet te metode privatizacije finančno slabo stoječa podjetja. Ravno nasprotno, podjetja, ki so bila privatizirana na ta način so bila v relativno dobrem finančnem položaju. V procesu privatizacije so ta podjetja razpustili, zaposleni pa so ustanovili novo podjetje, z ali brez udeležbe zunanjih investitorjev. Prevzeli so tudi celotno ali del premoženja likvidiranega podjetja (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 229).

Zakon natančneje določa možnosti uporabe premoženja likvidiranega podjetja. Določene so tri možnosti uporabe. Premoženje podjetja oziroma njegove povezane dele se lahko odproda, premoženje oziroma njegove povezane dele se lahko uporabi kot prispevek novemu podjetju ali se premoženje oziroma njegove povezane dele odda v najem za določeno časovno obdobje.

Likvidacija s privatizacijskim aktom je bila izredno priljubljena med zaposlenimi v podjetjih zaradi dveh razlogov. Prvič, ker so imeli zaposleni prednost do dostopa premoženja podjetja. Drugič, zaposleni niso bili s svojo participacijo znatneje finančno obremenjeni.

Pri tem načinu privatizacije se je hkrati odvijalo še dolgoročno prestrukturiranje, ki je lahko potekalo že pred spremembo lastništva in se je nadaljevalo tudi po njej. Iz Tabele 6 (str. 20) lahko razberemo, da je bilo do konca leta 1993, število primerov privatizacije skozi likvidacijo s privatizacijskim aktom neprimerno višje od preostalih načinov privatiziranja. Od 917 podjetij, ki jim je bil predpisan ta način privatizacije je bilo konec leta 1993, kar 707 uspešno zaključenih primerov privatizacije. V obdobju od leta 1990 do leta 1998 (Tabela 7, str. 33) je bilo 1.535 podjetij namenjenih tej metodi privatizacije. Dokončno rešenih privatizacijskih primerov je bilo 1.517. Metoda neposredne privatizacije se je izkazala za najuspešnejšo metodo (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 229-230).

b) Likvidacija z zakonom o državnem lastništvu podjetij:

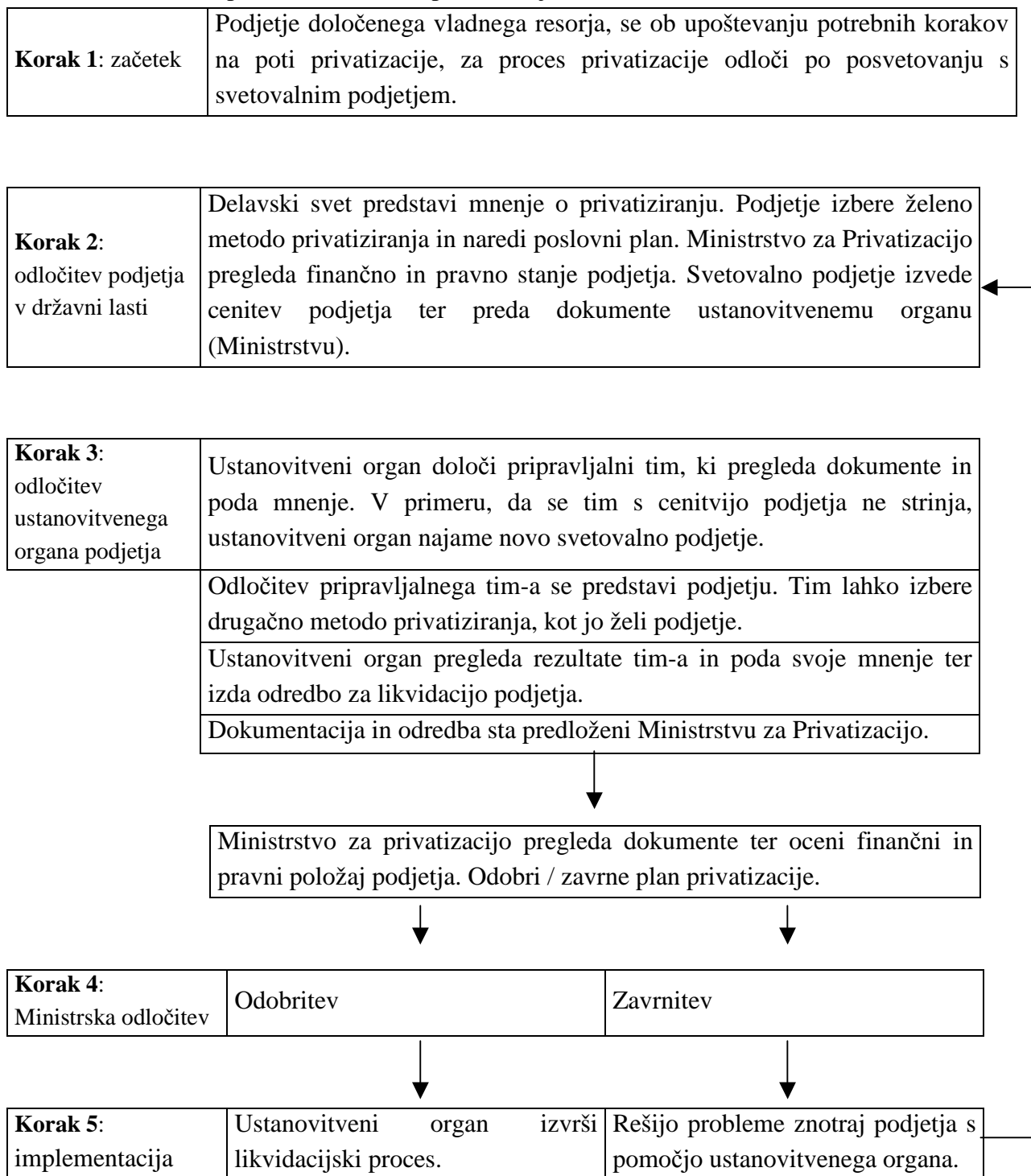
Hitro povečanje konkurence na Poljskem v letu 1991, ki jo je povzročila večja prisotnost tujih in domačih ponudnikov, je privedla do naglega poslabšanja finančnih pozicij mnogih podjetij v državni lasti. Stečaj podjetja v državni lasti še ni pomenil, da premoženje ali del premoženja ne bi mogel biti učinkovito uporabljen. Še posebej je to veljalo, če se je to premoženje preneslo v privatni sektor (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 230-231).

Tak prenos premoženja je oblika privatizacije. Pravna podlaga prenosa premoženja je določena z Zakonom o državnem lastništvu podjetij z dne 25. septembra 1981. Po 20. členu zakona je lahko podjetje v državni lasti likvidirano v naslednjih primerih:

- dobiček po plačilu davka ne omogoča izplačila dividend;
- če sodišče ali izvršilne oblasti prepovejo dosedanje aktivnosti podjetja, le-ta pa ne začne z novimi;
- če likvidacijo predlaga državno imenovani upravitelj;
- če vrednostni papirji, delnice in obveznice s sredstvi v najemu oziroma oddaji predstavljajo več kot polovico vsega premoženja podjetja v državni lasti.

V teh primerih je lahko pristojno ministrstvo na lastno pobudo ali na prošnjo menedžerjev podjetja sprožilo likvidacijski postopek. Iz Tabele 6 (str. 20) vidimo, da je bilo med 1.082 podjetji do konca leta 1993 na ta način privatiziranih 172 podjetij. Ta razlika pove, da je bilo podjetje lažje likvidirati, kot najti ustrezen način uporabe njegovega premoženja. Država bi podjetja v stečaju sicer lahko prodala po simbolični ceni, a se je to zgodilo le v redkih primerih. Čeprav so se oblasti zavedale, da lahko prekomerno odlašanje prodaje takega podjetja zmanjša oziramo popolnoma izniči vrednost premoženja podjetja, so bile oblasti pripravljene tvegati v upanju, da bodo podjetje v prihodnosti čim dražje prodale. V obdobju od leta 1990 do leta 1998 (Tabela 7, str. 33) je bilo privatizaciji insolventnih podjetij namenjenih 1.561 podjetij. Uspešno dokončanih privatizacijskih procesov je bilo 663 (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 231-232).

Slika 6: Shematični prikaz likvidnostne privatizacije

Vir: Gumulka, Jasinski, 1994, str. 230.

iii. "Pospešena privatizacija" (privatization express):

Poleg standardnih metod privatizacije, kot sta kapitalska privatizacija in privatizacije preko likvidacije, je bilo v pravnem okviru Poljske možno izpeljati še nekatere druge metode. Ministrstvo za privatizacijo se je trudilo čim bolj uporabiti tudi te metode, ki naj bi pospešile proces privatizacije na Poljskem.

Mednje spada "pospešena privatizacija" (privatization express), ki je oblika privatizacije preko likvidacije. Njen namen je predvsem pospešiti proces privatizacije manjših in srednje podjetij v državni lasti, ki zaposlujejo do 500 ljudi. Potekala je tako, da so ustanovitelji podjetij predlagali, katera podjetja bi radi prodali na tak način, vendar je odločitev o prodaji za vsako podjetje moralo potrditi Ministrstvo za privatizacijo. Po pripravi vseh dokumentov se je objavila prodaja podjetja. Po preteku dveh tednov se je komisija, ki je bila sestavljena iz članov ministrstva, ki je to podjetje financiralo, pogajala o njegovi prodaji z zainteresiranimi investitorji. Pri tem je upoštevala različne dejavnike kot so ponudbena cena, struktura plačila, obseg in struktura zaposlovanja ter nadaljnji investicijski potencial kupca (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 232).

iv. Sektorska privatizacija:

Sektorska privatizacija združuje lastninjenje, prestrukturiranje in usmeritev določene panoge. Privatizacija po tej metodi, je služila za lažje oblikovanje bodočega trga in strukture lastništva določene panoge, glede na zahteve konkurence in kapitalskih investicij. Sektorska privatizacija lahko spada med kapitalsko privatizacijo ali privatizacijo preko likvidacije. Od ostalih metod privatizacij jo je ločilo dejstvo, da je izkoriščala ekonomije obsega. Določen problem podjetij v neki panogi, ki je podobno učinkoval na večino podjetij, je lahko prepoznala. Ob zavedanju določenega problema je Ministrstvo za privatizacijo oblikovalo rešitev in s tem razbremenilo večje število podjetij v panogi. Temeljila je na podrobnih študijah 34. sektorjev. Avtorji študij so pri kasnejših oblikah privatizacij aktivno sodelovali. Ena izmed njihovih pomembnejših nalog je bila pomoč pri iskanju glavnih investitorjev. Dva primera sektorske privatizacije sta bila uspešno rešena pred letom 1992. To sta bila sektor pralnih praškov in avtomobilski sektor. Po letu 1992 pa se je sektorska privatizacija močno upočasnila. S tem so narejene študije, ki so zahtevale veliko časa in znanja zastarale (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 232-233).

v. Privatizacija preko prestrukturiranja:

Privatizacijo preko prestrukturiranja je zaznamovalo rastoče število majhnih in srednjih podjetij v državni lasti, ki so bila zaradi različnih vzrokov v slabem trenutnem položaju. Poljska vlada je ocenila, da so zmožna preživeti na srednji in dolgi rok. Tako je Poljska leta 1991 razvila metodo privatiziranja preko prestrukturiranja. Glavni cilj metode je bila končna prodaja prestrukturiranega podjetja (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 234).

Menedžerski timi, posamezniki in institucije so med seboj tekmovali z izdelavo načrta prestrukturiranja in določitvijo ocene, koliko je neko podjetje vredno. Glede na najboljšo oceno cene in zamišljenega plana prestrukturiranja so razglasili zmagovalca, ki je nato prestrukturiranje izpeljal. Lastništvo podjetja je sicer ostalo v trenutku prodaje, v rokah Ministrstva za zakladništvo. Zmagujoči udeleženci so bili poleg plače nagrajeni tudi z deležem dobička podjetja, ki je bil sorazmeren z njihovim doprinosom h kapitalu družbe. Nagrajeni so bili še z deležem kupnine podjetja ob njegovi prodaji (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 234).

vi. Privatizacija bank in zavarovalnic:

Banke in zavarovalnice predstavljajo poseben primer, saj so spadale pod Ministrstvo za finance, ter so ponujale priložnost vzpostavitve institucionalnega okvirja nastajajočega kapitalskega trga Poljske. V času socializma je za Poljsko kot tudi za večino držav v sovjetskem bloku veljal sistem ene prevladujoče (nacionalne) banke - "monobank" in nekaj specializiranih bank (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 233).

Leta 1988 so "monobanko" razdelili na devet regionalnih komercialnih bank, ki so jih leta 1991 preoblikovali v delniške družbe z izključnim lastništvom Ministrstva za zakladništvo. V procesu privatizacije se je poljska vlada odločila zadržati večinski delež v bankah, vendar je v želji po vzpostavitvi kvalitetnega in zanesljivega bančnega sektorja, dopustila povezavo sedmih od devetih bank, z bankami iz držav Evropske unije. Pri privatizaciji se je Poljska srečala z dvema problemoma: nezadostno kapitalizacijo bank ter slabimi terjatvami do podjetij.

Z Zakonom o finančnem prestrukturiranju bank in podjetij so postavili temelje za odpravo navedenih problemov. Zakon je omogočil zamenjavo dolga za sredstva podjetja oziroma delež pri dobičku podjetja in pritegnitev kapitala s strani Svetovne banke in stabilizacijskega fonda G-24 (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 233-234).

Kljub razvijajočemu se sektorju in s prihodom novih zavarovalnic je glavni problem predstavljal velik tržni delež dveh bank: PZU SA, ki je beležila 70-odstotni delež in TuiR Warta SA, ki je predstavljala 16-odstotni delež. Smer prestrukturiranja je vodila v privatizacijo z izdajo novih delnic, katerih potencialni privatni investitorji so bile predvsem zavarovalnice. Delež Ministrstva za zakladništvo je bil namenjen prihodnji prodaji (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 233-234).

vii. Množična privatizacija:

Množična privatizacija je predpostavljala brezplačno razdelitev državnega premoženja poljskemu prebivalstvu. Predstavljala je možnost hitrega in učinkovitega prestrukturiranja gospodarstva. Pri hitrosti prestrukturiranja je imela napram ostalim privatizacijskim metodam prednost, saj pri brezplačni razdelitvi premoženja, vrednotenje državnih podjetij ni bilo potrebno. Program leta 1991 je predvideval privatizacijo 400 največjih državnih podjetij preko ustanovitve Nacionalnih investicijskih skladov. Začetne projekcije so predvidevale, da bo do konca leta 1994 od 50 do 80 odstotkov teh podjetij privatiziranih. Pri implementaciji množične privatizacije je prišlo do zastojev, predvsem političnih. Začetek programa je bil prestavljen na leto 1993 in popravljen je bil tako, da je po novem obsegal 600 podjetij. Nacionalni investicijski skladi naj bi začeli delovati leta 1994, a je bil program množične privatizacije zavlečen v leto 1995 (Rondinelli, 1996, str. 4).

Pri procesu množične privatizacije je bilo potrebno podjetja najprej komercializirati. To je zahtevalo njihovo transformacijo v delniške družbe v popolni lasti Ministrstva za zakladništvo. Nato so ustanovili 15 Nacionalnih investicijskih skladov, v katere se je preneslo 60 odstotkov delnic, 30 odstotkov je zadržalo Ministrstvo za zakladništvo, preostalih 10 odstotkov so brezplačno prejeli menedžerji in zaposleni v podjetjih. Delež, ki se je namenil nacionalnim investicijskim skladom, se je delil tako, da je bilo 33 odstotkov deleža nakazanih enemu skladu, preostalih 27 odstotkov se je razdelilo med preostale investicijske sklade. Tako je imelo vsako podjetje enega izmed Nacionalnih investicijskih skladov kot večinskega lastnika. Taka razdelitev je zagotavljala stabilnost in preprečevala preveliko razpršitev lastniških deležev. Deleži v posameznem investicijskem skladu so se iz varnostnih razlogov, prodajali javnosti z dvoletnim zamikom. S tem je bil podjetjem omogočen čas za reorganizacijo.

Nasprotniki pristopa množične privatizacije so opozarjali predvsem na njen učinek na inflacijo. Trdili so, da bodo prebivalci Poljske z nižjimi dohodki svoje deleže prodali bogatejšim investitorjem ob prvi priložnosti. Svoje zaslužke bodo porabili za potrošniške

izdelke, kar bi povečalo inflacijo. Izpostavili so tudi možnost, da bi ob tem prišlo do koncentracije lastniških deležev, kar ne bi bilo ugodno za razvoj trga. Politično nevarnost so videli tudi v nezmožnosti proglasitve insolventnosti Nacionalnega investicijskega sklada, saj bi to pomenilo zaprtje večjih podjetij in množična odpuščanja. Brez možnosti proglasitve insolventnosti Nacionalnih investicijskih skladov, se le-ti ne bi razlikovali od državnih konglomeratov prejšnjega sistema (Rondinelli, 1996, str. 6).

a) "Občinska privatizacija" (municipal privatization)

Občinska privatizacija se nanaša predvsem na trgovino na drobno. Omogočena je bila z Zakonom o ekonomskih aktivnostih iz leta 1988 in Zakonom o ureditvi najema prodajnih prostorov iz leta 1990. Večina poslopij je bila v občinski lasti, v katerih so obratovali prodajalci na debelo ter prodajalci na drobno. Obstoječa podjetja večinoma nadaljujejo z obratovanjem v prostorih, v katerih so se nahajala prej, le da so bila privatizirana na enega izmed zgoraj opisanih metod privatizacije. Proces privatizacije na občinski ravni je povečini presegal potrebno znanje, kot so ga premogle lokalne oblasti. Zato so le-te po odločitvi preoblikovanja podjetij sklenile pogodbo z Ministrstvom za privatizacijo, ki je v lokalno skupnost poslal strokovnjake za izvršitev privatizacijskega postopka (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 226).

b) Transformacija zadrug (co-operatives)

Glavni problem zadrug pod komunističnim režimom je bil v tem, da niso imele veliko opraviti s skupnim lastništvom - bile so del javnega sektorja in za njih je veljala visoka stopnja centraliziranosti. Lahko so bile sestavljene iz pravnih ali fizičnih oseb. Šele po letu 1980 so bile ustanovljene manjše zadruge, ki so dejansko temeljile na mešanem lastništvu. Leta 1990 so se z Zakonom o zadrugah lotili prestrukturiranja in demokratiziranja zadrugnega sektorja. Izvolili so nove zastopnike zadrug in ukinili administracijski aparat tako na regionalni kot na državni ravni. Z zakonskimi spremembami so pripravili zakonski okvir, ki je kasneje služil za prenos lastništva zadrug (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 227).

3.3. Prednosti in slabosti privatizacije

Poljsko privatizacijo so zaznamovale edinstvene karakteristike tako pri njenem oblikovanju kot pri njeni implementaciji. V nadaljevanju predstavljam ločeno najprej prednosti, ki so zaznamovale privatizacijo Poljske (Rapacki, 1999, str. 8-9):

- a) Najpomembnejša med prednostmi privatizacije Poljske je bila gotovo njena široka uporaba oziroma prilagodljivost. Temeljala je na večstranskem pristopu, kar je omogočalo večjo fleksibilnost in s tem je omogočila prilagoditev privatizacijskih programov in procedur posameznim sektorjem, dejavnostim in celo podjetjem.
- b) Naslednja prednost se je nanašala na dejstvo, da je bil vsak privatizacijski primer izvršen na individualni osnovi, ki je upoštevala obstoječe potrebe potencialnih investorjev in položaj zadevajočega podjetja. Ta karakteristika je privedla do dejstva, da prenos lastništva ni bil zgolj formalnost, temveč je privedla do širših in globljih makroekonomskih sprememb.
- c) Posledično sta fleksibilnost in individualni pristop privatizacijskega programa privedli do tega, da so se privatizirana podjetja uspela otresti značilnosti komunističnega režima in so tako postala bolj dovzetna za tržne signale ter so se lažje soočala s pritiski konkurence. Slednje se je odrazilo pri kapitalski privatizaciji in investicijah Nacionalnih investicijskih skladov v podjetja, manj pa pri menedžerskih odkupih in odkupih s strani zaposlenih.
- d) Velik pomen so imeli še formalni in neformalni prenosi produkcijskih sredstev iz državnega v privatni sektor. Direktna privatizacija in likvidacija podjetij, ki niso imele možnosti obstoja v tržnem sistemu, sta imeli za posledico ustanavljanje novih podjetij, ki so lahko bolj učinkovito izkoristila njihova sredstva. Alokacija resursov je tako še povečevala rast učinkovitosti. Nekateri avtorji, kot na primer Dabrowski (1996) v svojih delih navajajo to karakteristiko kot ključen dejavnik hitro rastočega privatnega sektorja Poljske.
- e) Pri znižanju potencialnih konfliktov lastniške transformacije je šlo predvsem za to, da so iniciative za privatizacijo nekega podjetja v državni lasti, prihajale predvsem s strani podjetij samih. Prenos lastništva je bil tako med zaposlenimi dobro sprejet, oziroma ni prihajalo do večjih nasprotovanj privatizaciji s strani zaposlenih.
- f) Za prednost poljske privatizacije velja tudi konstrukcija in implementacija programa nacionalnih investicijskih skladov, imenovanega množična privatizacijska shema. Velja za pristno zakonsko inovacijo, ki je pripomogla k učinkoviti privatizaciji podjetij in njihovem poglobljenemu prestrukturiranju. Za razliko od množičnih privatizacijskih shem Češke, Slovaške in Rusije, je imela poljska privatizacijska shema vgrajene institucionalne garancije za implementacijo privatnega lastništva in vodenja korporacij. Bila je mešanica kontinentalnega in anglo-saškega pravnega sistema. Od njihove ustanovitve v letu 1994, do njihovega dokončnega privatiziranja v letu 1999, je bilo 15 Nacionalnih investicijskih skladov, prva štiri leta, v celoti v lastništvu Ministrstva za zakladništvo. Država je najela privatne menedžerje, ki so upravljali s premoženjem posameznega sklada (vključenih je bilo 512 podjetij – od 34 do 35 podjetij je bilo v

posameznem skladu). Na ta način je poljska vlada uspela pripraviti vključena podjetja na dovzetnost za tržne signale in konkurenčne pritiske.

Ne glede na določene inovativne pristope privatiziranja in njihove uspešne implementacije v praksi, glede na ostale tranzicijske države v regiji, se je Poljska soočala tudi z različnimi slabostmi privatizacijskega programa (Rapacki, 1999, str. 9-10):

- a) Poglavitna slabost je bila nedvomno prekomerna politična obravnava sicer kompleksnega privatizacijskega problema. Poleg tveganj in negotovosti na ravni mikroekonomskega odločanja je prihajalo do precejšnjih zamud pri implementaciji programov privatizacije. Zamude so neugodno vplivale na hitrost sprememb lastništva ter uspešnost privatizacijske politike.
- b) Prenos lastništva iz rok države v privatne roke se je odvijal počasneje kot je bilo načrtovano. Prvi razlog je v nepopolnem dosegu načrtovanega števila podjetij za privatizacijo, drugi pa v tem, da se je privatizacija z višjih ravni menedžmenta izkazala za manj učinkovito.
- c) Izkazalo se je tudi, da so bila začetna pričakovanja glede učinkovitosti posredne metode (kapitalske privatizacije) napačna. Veljala je za prevladujočo metodo, a se je neposredna metoda – likvidnostna privatizacija (preko menedžerskih odkupov in odkupov s strani zaposlenih) bolj uveljavila in bila bolj učinkovita. Čeprav so bila podjetja privatizirana z odkupi v času privatizacije v finančno ugodni situaciji, se je pojavljala dvom o njihovi možnosti preživetja na dolgi rok. Za ta podjetja je veljalo, da so bila manj uspešna pri politiki vodenja samega podjetja glede na ostala tržna podjetja in prihajalo je do konflikta med kratkoročnimi in dolgoročnimi investicijskimi cilji v korist prvih.
- d) Glede na zgoraj opisano in zakonsko privilegiranost zaposlenih v privatizacijskem zakonu (15 odstotkov privatiziranega podjetja jim je pripadlo brezplačno), je nakazovalo na nepravičen sistem spremembe lastništva v korist zaposlenih. Posledica tega je bila počasnejša rast učinkovitosti, ki naj bi jo prinesla privatizacija, in omejitev vodenja takega podjetja.
- e) Dejstvu hitrega menjavanja oblasti na Poljskem do leta 1998 lahko pripišemo podaljševanje privatizacijskega programa za sektorje kot so rudarstvo, metalurgija, energetika in transport (železnice in letalstvo). V teh sektorjih več let ni prišlo do prestrukturiranja, ustreznega vodenja in definiranega lastništva, kar je le dodatno prispevalo k povečanim izgubam teh sektorjev in posledično oteževalo socialni problem poljskega prebivalstva. Zadnja leta je Poljska aktivno delovala tudi v to smer in omogočila konkurenco v prej monopolističnih tržnih segmentih.

Privatizacijski proces na Poljskem je odražal visoko stopnjo inovativnosti, ki je pozitivno vplivala na potek privatizacije. Reforme so vključevale različne pristope privatiziranja, ki so omogočali kvalitetne privatizacijske primere. Kompleksnost transformacije gospodarstva je zahtevala veliko znanja, usklajevanja mnenj in vrsto predhodnih analiz, katerih rezultati nato niso bili doseženi. To je zahtevalo sprotne prilagajanje reform in ocenjevanje učinkov, ki so jih reforme povzročile. Zamude, ki so se ob tem pojavljale, so predstavljale poglobljeno slabost privatizacijskega procesa.

3.4. Omejitve privatizacije

Po spremembi političnega sistema na Poljskem je stabilizacija postala glavni cilj takratne vlade. Kljub temu, je privatizacija več kot 8.400 poljskih podjetij v državni lasti, po mnenju snovalcev reform predstavljala ključ do uspešne transformacije poljskega gospodarstva v tržni sistem. Glavne omejitve privatizacije sta Bolton in Roland (1992) razdelila v pet kategorij: kapitalsko (stock-flow), fiskalno, informacijsko, administrativno in politično. Te kategorije v nadaljevanju podrobneje opisujem (Gumulka, Jasinski, 1994, str. 238-241).

i. Kapitalska omejitev:

Omejitev se je nanašala na velik obseg sredstev oziroma premoženja, ki je bil na razpolago za prodajo, na drugi strani pa sta bila tok novih prihrankov gospodinjstev in tok prihodnjih dobičkov podjetij neprimerno nižja. Zaradi nenaklonjenosti dodatnega podaljševanja privatizacijske dobe je poljski vladi ostalo na izbiro dvoje: prodaja sredstev oziroma premoženja po polnih tržnih cenah ali prodaja domačim investitorjem po znatno znižanih cenah.

ii. Fiskalna omejitev:

Fiskalna omejitev je predstavljala resen problem tranzicijskega procesa, saj se je gospodarska aktivnost države zmanjševala, socialni izdatki so se povečevali, dobički podjetij padali in pojavil se je velik proračunski primanjkljaj. Proračunski primanjkljaj je bilo mogoče reševati z odprodajo državne lastnine po razumnih cenah, vendar je to pomenilo zaviranje poteka privatizacije. Nizek proračunski primanjkljaj je bil potreben za ohranjanje makroekonomske stabilnosti, medtem ko je bil hitrejši potek privatizacije potreben za doseg mikroekonomskega prestrukturiranja. To je privedlo posamezno državo do odločitve med makroekonomsko stabilnostjo in privatizacijo.

iii. Informacijska omejitev:

Informacijska omejitev se je nanašala predvsem na omejeno zmožnost ocenitve vrednosti podjetij v novem – tržnem okolju. Problemu se je lahko deloma izognilo, če se je država odločila premoženje razdeliti med prebivalce brezplačno ali v primeru prodaje preko javnih dražb. V teh dveh primerih je bila knjigovodska vrednost podjetja približna ocena vrednosti.

iv. Administrativne omejitve:

Administrativne omejitve so povzročile večje zastoje v procesu privatizacije. Zaželeno so bile enostavne metode privatiziranja s pomočjo zunanjih – tujih svetovalcev. Za čim boljšo uporabo lokalnih virov je bilo v ta namen postavljenih več privatizacijskih pisarn na Poljskem.

v. Politična omejitev:

Pri politični omejitvi se je pojavil problem odnosa poljskih državljanov do privatizacije. Podpora poljskih državljanov je bila največja v letu 1989 – pred samim začetkom transformacije. V manjših industrijskih podjetjih, trgovinskem sektorju in obrtnem sektorju je bila podpora privatizaciji višja tako s strani delavcev (97,9 odstotka) kot s strani menedžmenta (99,2 odstotka). V večjih industrijskih podjetjih je bila podpora nižja v obeh skupinah in sicer s strani delavcev (58,9 odstotka) in s strani menedžmenta (56,6 odstotka). V kasnejših letih je večina zaposlenih še podpirala privatizacijo, vendar se je delež podpore zmanjševal. V letu 1990 je bilo 14,7 odstotkov prebivalstva pripravljenega investirati svoje prihranke v privatizirana podjetja.

4. UČINKOVITOST PRIVATIZACIJE NA POLJSKEM

V sklepnem poglavju opisujem uspešnost implementiranih reform, ki so služile kot podlaga pri dejanskemu poteku privatizacije. Podrobneje prikazujem učinkovitost temeljnih privatizacijskih metod: kapitalske (posredne), likvidnostne (neposredne) in likvidacije insolventnih podjetij. Uspešnost privatizacije prikazujem še z ustvarjanjem proračunskih dohodkov. Opisujem pomen novonastajajočega privatnega sektorja in sprejete ukrepe za pospešitev upočasnjene procesa privatizacije.

Poljska se je lotila svojega prvega privatizacijskega programa v začetku leta 1990. Pričakovalo se je, da bo sprememba lastništva potekala hitro in tekoče. Za cilj si je takratna vlada postavila privatizacijo 50 odstotkov podjetij v državni lasti do leta 1992. Ta cilj so nato prestavili na leto 1995, saj je Poljska naletela na nepričakovane ovire pri izvajanju privatizacije. Ovire, ki so privatizacijo upočasnile, so opisane v prejšnjem poglavju (str. 31 in 32). Privatizacijski program je temeljil na več pristopih prenosa državnega lastništva v privatne roke. Za temeljne privatizacijske metode so veljale: kapitalska (posredna) privatizacija, privatizacija preko likvidacije (neposredna metoda) ter likvidacija insolventnih podjetij. V Tabeli 7 predstavljam rezultate prenosa lastništva v celoti in po posameznih privatizacijskih metodah.

Tabela 7: Sprememba lastništva v državnih podjetjih na Poljskem od leta 1990 do leta 1998

Tip transformacije	1990-98	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Skupno število podjetij namenjenih transformiranju	6.089	130	1.128	1.401	1.271	791	485	385	288	210
Št. podjetij spremenjenih v delniške družbe v lasti Ministrstva za Zakladništvo	1.339	58	250	172	156	209	230	154	40	70
- dejansko privatizirana (kapitalska pot)	243	6	22	23	47	36	26	24	44	15
Neposredna – likvidacijska privatizacija	1.535	44	372	246	203	120	113	146	185	106
- dejansko privatizirana	1.517	15	227	307	184	180	126	181	162	135
Likvidacija insolventnih podjetij	1.561	28	506	263	294	155	133	85	63	34
- dejansko privatizirana	663	3	29	89	94	82	86	109	102	69
Kmetijske Agencije v lasti Ministrstva za Zakladništvo	1.654	-	-	720	618	307	9	-	-	-
Skupno število privatiziranih podjetij	2.423	24	278	419	325	298	238	314	308	219

Vir: Rapacki, 1999, str. 6.

V obdobju od leta 1990 do leta 1998 je bilo na Poljskem od skupno 8.872 podjetij v državni lasti, 6.089 oziroma 68,6 odstotka podjetij podvrženih spremembi lastništva. Razdelitev državnih podjetij, ki so se privatizirala po temeljnih privatizacijskih metodah, je bila proporcionalno uravnotežena. Kapitalski privatizaciji je bilo dodeljeno 30,2 odstotka podjetij, likvidnosti privatizaciji 34,6 odstotka in likvidaciji insolventnih podjetij 35,2 odstotka podjetij, ki so bila določena za spremembo lastništva. Pri ugotavljanju učinkovitosti posamezne privatizacijske metode opazimo, da kapitalska privatizacija ni bila prepričljivo bolj učinkovita, kot se je predhodno pričakovalo. Pravzaprav najboljše rezultate (dokončanih privatizacijskih projektov) opazimo pri neposredni – likvidacijski privatizaciji. Iz Tabele 7 (str. 33) je razvidno, da je bilo pri neposredni privatizaciji od 1.535 podjetij dokončno privatiziranih 1.517 podjetij. To število predstavlja 98,8 odstotkov dokončanih privatizacijskih projektov. Po ocenjevanju uspešnosti sledi metoda likvidacije insolventnih podjetij. Od dodeljenih 1.561 podjetij je bilo dokončno privatiziranih 663 podjetij, kar pomeni 42,5-odstotno učinkovitost. Kapitalska pot je sicer po dokončanih privatizacijskih projektih za naštetima metodama. Od 1.339 podjetij je bilo dokončno privatiziranih 243. To je le 18,1 odstotka, a moramo tej metodi prišteti še 512 podjetij, ki so se privatizirala v začetku leta 1999 v Programu nacionalnih investicijskih skladov. Tej metodi lahko na ta način pripišemo večjo učinkovitost in sicer 56,4 odstotno. Iz Tabele 7 (str. 33) lahko razberemo, da se je proces privatizacije v zadnjih letih upočasnil. V letu 1998 je bilo število podjetij podvrženih spremembi lastništva najnižje od leta 1990. Trend upočasnjene privatizacije je privedel še do dodatnih odlašanj pri privatizacijskih odločitvah v sektorjih, kjer država že v osnovi ni bila preveč naklonjena lastniškim spremembam. V sektorjih predelave sladkorja, vojaške opreme, metalurgije in kemične industrije so se tako privatizacijski projekti še nadalje zavlekli. V 1.500 podjetjih zunaj kmetijskega sektorja se je potek privatizacije pričel, a privatizacija še ni bila končana (Rapacki, 1999, str. 5-8).

Učinkovitost privatizacije je mogoče meriti tudi preko ustvarjanja proračunskih dohodkov iz naslova privatizacije državnih podjetij. Iz Tabele 8 (str. 35) je moč razbrati, da se je dohodek privatizacije državnih podjetij skozi leta povečeval. V obdobju od leta 1991 do leta 1998 je skupna vrednost dohodkov s strani privatizacije državnih podjetij znašala 8.156 milijonov dolarjev. Povečeval se je tudi delež dohodka z naslova privatizacije v državnem proračunu. V letu 1991 je ta delež znašal 0,8 odstotka in je leta 1998 predstavljal kar 5,6 odstotka dohodkov državnega proračuna. Zanimiv je trend konsistentne rasti dohodkov privatizacije glede na dejstvo, da se je privatizacija v zadnjih letih upočasnila (Tabela 8, str. 35). Konsistenca rasti dohodkov, kljub upočasnjeni privatizaciji, nakazuje na povečano vrednotenje podjetij, ki so bila v postopku prodaje. Hkrati pa je odražala tudi spremembo prioritet privatizacijske politike. Prioritete koristi učinkovitosti in splošnih institucionalnih sprememb so nadomestili proračunski cilji.

Tabela 8: Proračunski dohodki z naslova privatizacije državnih podjetij (v milijonih dolarjih) od leta 1991 do leta 1998

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Skupno	175,3	355,4	430,1	701,8	1.089,6	1.390,6	1.993,2	2.020,0
- % od proračunskih dohodkov	0,8	1,5	1,7	2,5	3,2	3,8	5,5	5,6
Prodaja državnih podjetij	128,7	226,7	242,2	372,6	707,1	726,5	-	-
Likvidacija - najemi in zakupi	31,2	126,0	158,1	142,1	167,5	358,0	-	-
	15,4	2,9	96,0	85,4	102,5	-	-	-
Prodaja bank	-	-	29,7	187,1	215,0	306,1	-	-

Vir: Rapacki, 1999, str. 7.

Čeprav je morala Poljska v zgodnjih tranzicijskih letih odpraviti veliko ovir pri implementaciji privatizacijskih reform, je bila pri transformaciji socialističnega planskega sistema v tržni sistem uspešna. Do leta 1995 je uspela implementirati obsežne makroekonomske reforme, ki so pripomogle k stabilizaciji in prestrukturiranju gospodarstva. Sprejela je ustrezne zakonodaje in predpise za ustanovitev potrebnih tržnih institucij ter začela s privatizacijo. Z implementiranimi ukrepi je znižala inflacijo z 585 odstotkov v letu 1990 na 43 odstotkov v letu 1992, cene so se povišale za 36 odstotkov v letu 1993. Državne subvencije so se znižale in opustila je celoten nadzor nad cenami. Bruto domači proizvod se je prvič po uvedbi reform povečal za 1 odstotek v letu 1992, v kasnejših letih je rasel po povprečni letni stopnji 5 odstotkov (Rondinelli, 1996, str. 8).

Na transformacijo poljskega gospodarstva je bolj kot privatizacija velikih državnih podjetij vplival razvoj malih in srednjih podjetij. Rast privatnega sektorja je bil tisti dejavnik, kateremu je bilo potrebno pripisati ekonomsko rast Poljske. Do leta 1993 je ustvaril 3,5 milijona delovnih mest in zaposloval 45 odstotkov prebivalstva Poljske zunaj kmetijskega sektorja. Hitra rast privatnega sektorja je bila posledica ugodnih zakonodajnih sprememb in okoliščin v katerih je Poljska odstranila ovire, ki so dušile rast sektorja. Rezultati so bili vidni že v letu 1993, ko je Poljska zabeležila 1,7 milijona registracij privatnih podjetij, v katerih so posamezniki nastopali s svojimi prihranki.

S spremembo oblasti v letu 1997 si je nova vlada zastavila številne pobude in začela z izvajanjem odločilnih institucionalnih projektov, ki bi lahko pospešili upočasnjjen proces privatizacije. V letu 1998 so implementirali načrt prestrukturiranja rudarstva, ki je vključeval tudi proces zmanjševanja zaposlenih. Po letu 1999 se je začela privatizacija rudnikov, ki je

edina zagotavljala preživetje panoge. Oblikovana je bila sprememba lastništva v metalurgiji. V letu 1999 so prodali dve železarski tovarni tujim strateškim investitorjem. Pričeli so s privatizacijo v energetske panogi. Kot korak h kasnejši privatizaciji je prišlo do ustanovitve velikega nacionalnega ponudnika goriv. V telekomunikacijah so panogo odprli s prihodom največje družbe na Poljskem (TP S.A.) na borzo. Prav tako sta na borzo vstopili komercialni banki. V letu 1999 v množična privatizacija vstopila v zadnjo fazo. Privatizirali so vseh 15 Nacionalnih investicijskih skladov, v katerih je država zadržala le manjšinski delež (16 odstotkov premoženja posameznega sklada). Reforme so se dotaknile tudi pokojninskega sistema. Podeljeno je bilo večje število licenc privatnim pokojninskim skladom (Rapacki, 1999, str. 10-14).

5. SKLEP

Hitrost lastniških sprememb je bila na Poljskem zlasti na začetku tranzicijskega procesa počasna. K temu je prispevala stroga regulacija pomembnejših panog. Njihovemu privatiziranju Poljska sprva ni bila naklonjena. Na hitrost lastniških sprememb so vplivale tudi zamude pri pogajanju s potencialnimi investitorji, zaradi nejasnih lastniških odnosov in venomer prisotne administrativne ovire.

Privatizacija obstoječih državnih podjetij je nujna za ekonomski napredek, ni pa zadosten pogoj transformacije gospodarstva. Da bi se privatni sektor kar najhitreje in učinkovito razvil v postsocialističnih državah, je potrebno v začetku tranzicijskega obdobja razviti nove institucionalne strukture. Le-te morajo domačim podjetnikom in tujim investitorjem nuditi pravni in zakonodajni okvir, dostop do kapitala in seveda znanje. Z zagotovitvijo takega okolja se bo privatni sektor hitro razvijal, kar je dokazala Poljska.

Povzamem lahko, da je bila izkušnja transformacije poljskega socialističnega gospodarstva v tržni sistem gospodarstva, težka in polna presenečenj. Nakazala je poti, ki so jih nato lahko upoštevale druge tranzicijske države. Med pomembnejša spoznanja sodi dejstvo, da je za uspešen razvoj tržnega gospodarstva pomemben predvsem razvoj privatnega sektorja. Hitra rast privatnega sektorja je bila posledica ugodnih zakonodajnih sprememb in okoliščin, v katerih je Poljska odstranila ovire, ki so dušile rast sektorja. Izkušnje uspešnih tranzicij nakazujejo, da je mogoče z izvajanjem tranzicijskih programov dosežati in vzdrževati hitro rast. Rast je bila gnana skoraj v celoti s strani razvoja novega privatnega sektorja in ne s strani prestrukturiranja obstoječih državnih podjetij.

Poljska mora na uspešno postavljeni tranzicijski poti in njenih že doseženih ciljih implementirati še ustrezne reforme na trgu dela, ne da le ohrani obstoječa delovna mesta, temveč mora zagotoviti ustvarjanje novih delovnih mest ter bolje izkoristiti neučinkovito

razporejena delovna sredstva. Hkrati mora vlada zagotoviti, da bo opustila nadzor nad državnimi podjetji preko hitre privatizacije, predvsem v bolj občutljivih sektorjih kot so železnice, telekomunikacije, jeklarstvo, bančništvo, zavarovalništvo in energetika.

Glavna naloga Poljske je nedvomno, da naredi celoten proces privatizacijskih projektov bolj pregleden, kajti birokratska zapletenost in dolgotrajnost postopkov močno vplivata na hitrost privatizacije. Prav tako bi moralo biti regulatorno okolje, zlasti davčni zakoni, stabilnejše in jasnejše. S tem bi se zmanjšal vpliv politike in administrativnih odločitev na podjetja in posledično bi prišlo tudi do omejitve korupcije. Poleg tega pa je zelo pomembno, da se nadaljuje liberalizacija trga, ki bo dodatno okrepila konkurenčnost gospodarstva.

LITERATURA

1. Blaszczyk Barbara: Moving Ahead: Privatization in Poland. The Economic Reform Today. Privatization in the Digital Age, no. 2. [URL: <http://www.cipe.org/publications/fs/ert>], 1999.
2. Bruno Michael: Stabilization and Reform in Eastern Europe. IMF Washington: Working Paper, no. 92/30. str. 200-247. [URL: <http://ideas.repec.org/p/imf/imfwpa/9230.htm>], 1993.
3. Estrin Saul: Economic Transition and Privatization: The Issues. Estrin Saul, ur., Privatization in Central and Eastern Europe. 1st Edition. London Longmans, 1994, str. 3-28.
4. Frydman Roman et al.: When does Privatization Work? The Impact of Private Ownership on Corporate Performance in the Transition Economies. Quaterly Journal of Economics, New York, 1999,4, str. 1153-1191.
5. Gomulka Stanislaw, Jasinski Piotr: Privatization in Poland 1989-1993: Policies, Methods and Results. Estrin Saul, ur., Privatization in Central and Eastern Europe, 1st Edition. London Longmans, 1994, str. 218-242.
6. Gomulka Stanislaw: Macroeconomic Policies and Achievements in Transition Economies, 1989-1999. Economic Survey of Europe. Geneva, New York, United Nations, No.1, 1999, 16 str.
7. Gomulka Stanislaw: The IMF-Supported Programs of Poland and Russia, 1990-1994: Principles, Errors and Results. Journal of Comparative Economics, London, 20(1994), str. 316-346.
8. Jagiełło Dariusz et al.: Systemic Transition and Integration of Central and Eastern European Economies. Krzysztof Piech, ur.: European Economy: Opportunities of Change. Warsaw The Knowledge Institut, 2002, str. 29-40.
9. Kornai János: The Road to a Free Economy: Shifting from a Socialist System: The Example of Hungary. 1st Edition. New York, London W.W. Norton & Company, 1990, 224 str.
10. Muczyk P. Jan: Stages of Transition from a Planned to a Free-Market Economy: Poland as a Case Study. Working Paper. Ohio Air Force Institute of Technology, 1997, 20 str.
11. Pellegrino Manfra: Entrepreneurship, Foreign Direct Investment and Growth in Transitional Economies: The Case of Poland and China. Working Paper. New York City University New York, 2002, 14 str.
12. Rapacki Ryszard: Privatization in Poland: Major Issues, Trends and Policy Concerns. UN DESA. New York Expert Group Meeting on Privatization and Regulation in Developing Countries and Economies in Transition, 1999, 17 str.
13. Roland Gérard: Transition and Economics: Politics, Markets and Firms. 1. izdaja, Cambridge, London The MIT Press, 2000, 22 str.
14. Rondinelli A. Dennis: Privatization and Economic Restructuring in Poland: An Assessment of Transition Policies. American Journal of Economics and Sociology,

Boston, 55(1996),2, str. 145-160.

15. Srholec Martin: Technological Change and Evolutionary Approach to the Catching Up Process of Transition Economies. Krzysztof Piech, ur., European Economy: Opportunities of Change. Warsaw The Knowledge Institut, 2002, str. 93-123.
16. Van Wijnbergen Sweder, Budina Nina: Inflation Stabilization, Fiscal Deficits and Public Debt: Management in Poland. Working Paper. Amsterdam Tinbergen Institut, 2000, 50 str.

VIRI

1. Countries in Transition 2002. Vienna The Vienna Institute for International Economic Studies: Handbook of Statistics, 2002. 501 str.
2. Eurostat, [URL: <http://www.europa.eu.int>], 2004.
3. OECD Economic Surveys: Poland, 2000 - 2001. Economic Assessment. Paris OECD, 2001, 202 str.
4. Transition Report 1996. Economic Transition in Central and Eastern Europe, Baltic States and the CIS. London European Bank for Reconstruction and Development, 1996, str. 110-113.
5. Transition Report 1999. Economic Transition in Central and Eastern Europe, Baltic States and the CIS. London European Bank for Reconstruction and Development, 1999, str. 64-72.
6. Transition Report 2004. Economic Transition in Central and Eastern Europe, Baltic States and the CIS. London European Bank for Reconstruction and Development, 2004, str. 1-50.